

ISSN 1318-3419

DAHAVSKI POROČEVALEC

GLASILO SKUPNOSTI INTERNIRANCEV DACHAUA

Paul Kantor

29. april 1945 - 2025

DAHAVSKI POROČEVALEC

GLASILO SKUPNOSTI INTERNIRANCEV DACHAU – SLOVENIJA

Glasilo izhaja občasno in ga člani SID prejemajo brezplačno.

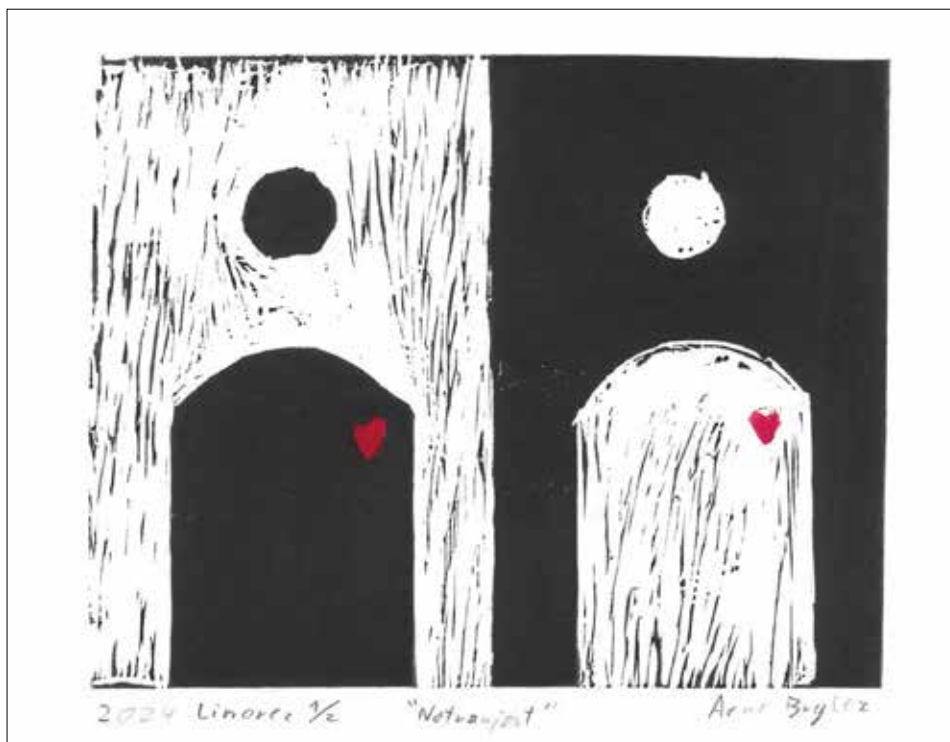
ZZB za vrednote NOB, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana

Podatki za prostovoljne prispevke:

SI56 0201 0001 8541 225, SI00 00024299

Elektronska pošta: info@skupnostdachau.si, spletna stran: www.skupnostdachau.si

Lektoriranje: Vili Grdič, fotografije: Mitja Dobre, avtorji grafik: Sarah Đaferović, Arne Brglez, Živa Glač, Rosa Ažura, Tilen Burger, Zara Maver, Nejlja Begulić, Maks Lenart Marinko, Tara Trobec, Ivo Frlič, Kosta Lopušina, Pavel Kandus, naklada: 300 izvodov, tisk: Tiskarna Uzar d.o.o. Tržič, 2025

KAZALO

1) POROČILA

Marijan Križman: *Predsednik ZZB za vrednote NOB*

Jožica Hribar: *Letno srečanje članov SID*

2) OSEMDESET LET KASNEJE

Ervin Hladnik Milharčič: *Česa se moramo spomniti 80 let kasneje*

Andrej Ule: *Zakaj moramo čuvati spomin na Dachau?*

Mirjana Ule: *Ohranjajmo sodelovanje, solidarnost, človečnost!*

3) SPOMINJAMO SE

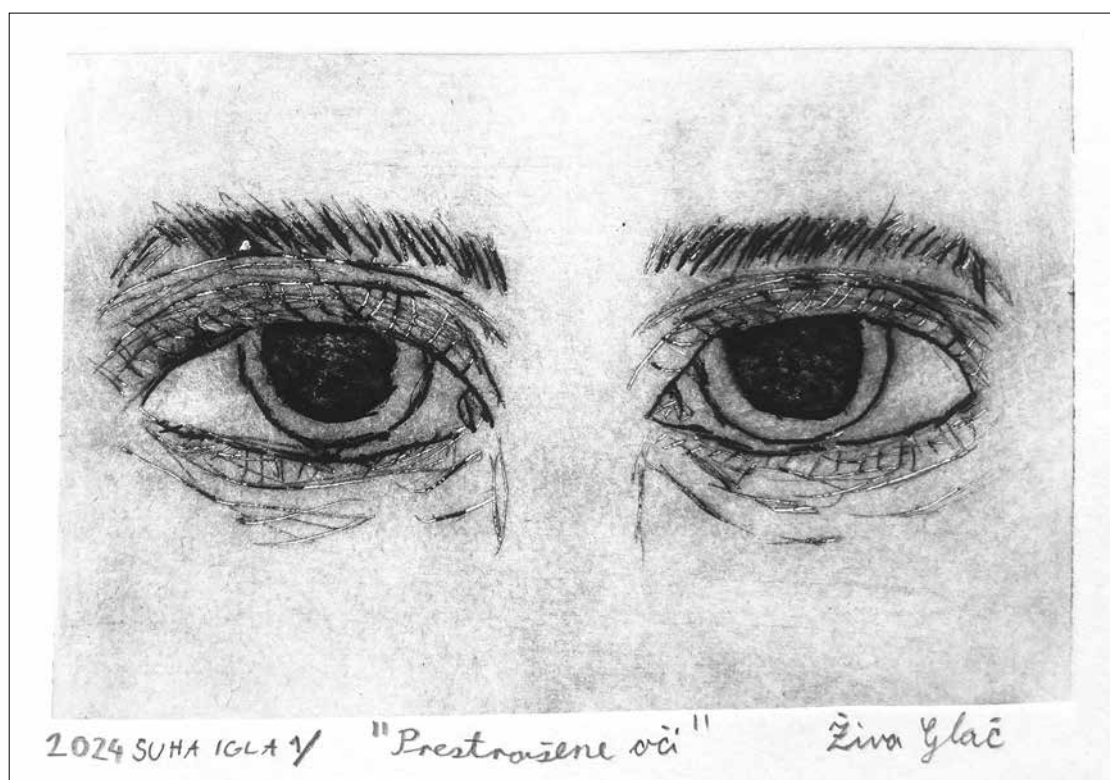
Jožica Hribar: *Venčeslav Slavko Košir, zapornik št. 63742*

mag. Damir Cavnik: *Žive naj vsi narodi*

Dorotea Hrvatič: *Taborišče smrti*

Neznani avtor: *Izpoved nekdanjega taboriščnika*

Anton Šepec: *Sponznil sem brata*

Vesna Dobre, predsednica IO, SID

Bodeča žica, barake, plinske celice, krematoriji,

značilna vhodna vrata s pomenljivim napisom Arbeit macht frei, so neme priče genocida nad človeštvom, ki se je izvrševal v uničevalnih taboriščih tretjega rajha.

Osemdeset let po tem je svetovno in evropsko stanje družbe ponovno na preizkušnji.

Nadvse zaskrbljujoča so prisotna vojna žarišča v Ukrajini, Palestini, Sudanu ...

Nerazumljivo je, da smo kot družba postali skoraj apatični do trpljenja nedolžnih otrok, nemočnih starostnikov ...

Narod, ki je bil sam deležen poniževanja in morije, sam vrši isti teror ali v še večji meri nad civilisti, humanitarnimi delavci, novinarji, in to javno brez zadržkov oz. s podporo »zaveznikov, trgovcev z orožjem«.

Sovražni govor je postal popolnoma običajen in sprejemljiv. Kar pa je še posebej srljivo, pa je dejstvo, da tisočglava množica brez kakršnih koli sankcij dviguje desnico v fašistični pozdrav. Pozivati množico k oboroževanju je postalo povsem sprejemljivo, kot bi nekoga povabili na kosilo.

Prepričana sem, da je o vsem tem treba razmisliti s trezno glavo. Živeti v miru in svobodi v današnjem času ni tako samoumevno, kot se nam včasih dozdeva. Pohlep za prevlado, nadzorom, materialnimi dobrinami pa je vse večji. Zakaj nosilci moči in dobršen del javnosti ne želi slišati krikov na pomoč?

Spoštovane članice in člani, cenjeni bralci!

Tokratna izdaja Dahavskega poročevalca je v celoti namenjena spominu na trpljenje naših prednikov v drugi svetovni vojni, opozarjanju na pasti današnjega časa in osemdeseti obletnici osvoboditve.

V zborniku so zapisane izjemne izpovedi gospoda Venčeslava Koširja in Emiljana Cavnika. Izjemni pa so tudi avtorji, ki so prispevali svoje članke.

Želela bi se vsakemu posebej zahvaliti za trud, pomoč in čas, ki ste ga porabili pri ustvarjanju nove številke.

Posebna zahvala gre tokrat učencem osnovne šole Kolezija iz Ljubljane, ki so nam pripravili likovna dela pod mentorstvom likovne pedagoginje Helene Angelski in obogatili našo tokratno izdajo. Zahvaljujem se tudi glasbenicam Maši Štular, Ajdi Roblek in Neži Fajdiga, ki so pod mentorstvom profesorice in ravnateljice Glasbene šole Tržič Eve Dukarič nastopile na letnem srečanju članov SID.

Zahvaljujem pa se tudi članom CID-a, ki so nam preteklo leto finančno pomagali pri izdaji zadnje številke Dahavskega poročevalca.

Vesna Dobre, predsednica IO, SID

Barbed wire, barracks, gas cells, crematoria,

the distinctive front door with the meaningful inscription, »Arbeit macht frei«,

are silent witnesses to the genocide of humanity that was carried out in the extermination camps of the Third Reich.

Eighty years after the state of global and European society is once again being tested.

The war hotspots in Ukraine, Palestine, Sudan... are of the utmost concern.

It is incomprehensible that we as a society have become almost apathetic to the suffering of innocent children, helpless elderly people....

A nation that has itself been subjected to humiliation and murder is itself perpetrating the same terror, or to an even greater extent, against civilians, aid workers, journalists, publicly without restraint or with the support of »allies, arms dealers«.

Hate speech has become perfectly normal and acceptable. What is particularly chilling, however, is the fact that a crowd of thousands, without any sanction, raises its right hand in a fascist salute. Calling on a crowd to arm itself is perfectly acceptable, like asking someone to lunch.

I am convinced that all this needs to be considered with a sober head. Living in peace and freedom today is not as commonplace as we sometimes take it for granted. The greed for domination, control

and material goods is ever greater. Why do the power holders and a good part of the public not want to hear the cries for help?

Dear Members, Dear Readers!

This edition of the Dachau Reporter is entirely dedicated to remembering the suffering of our ancestors in the Second World War, to drawing attention to the pitfalls of our times and to the eightieth anniversary of liberation.

The collection contains the remarkable testimonies of Mr Venčeslav Košir, Emiljan Cavnik. The authors who have contributed articles are also exceptional.

I would like to thank each and every one of you for the effort, help

and time you have spent in creating this new issue.

A special thanks goes to the pupils of the Kolezija Primary School from Ljubljana, who prepared the artworks under the guidance of art teacher Helena Angelski and enriched our current issue. I would also like to thank the musicians, Maša Štular, Ajda Roblek and Neza Fajdiga, under the mentorship of Prof. and Headmistress of the Music School from Tržič Eva Dukarič, who performed at the annual meeting of SID members.

I would also like to thank the CID members who helped us financially last year to publish the last issue of the Dachava Reporter.

Marjan Križman, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenija

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije

je tudi po 80 letih od konca druge svetovne vojne branik vrednot in zgodovinskega spomina narodno-osvobodilnega boja.

Organizacija Osvobodilna Fronta (OF) in partizanskega odporiškega gibanja je temeljila na globokih zgodovinskih izkušnjah in spoznanjih, da se mora narod samoorganizirati za obrambo svojega obstoja. Leta 1941 je bil slovenski narod obsojen na potalijančenje, ponemčenje, pomadžarjenje in izgon s svoje zemlje. Zato je imelo odporiško gibanje široko ljudsko podporo in moč za zmago. Temeljilo je na globokem prepričanju, da je za narodovo osvoboditev potrebno skupno delovanje političnih in narodovih sil, ki ni ideološko pogojeno in izključujoče. Ko so v pomladnih dneh leta 1945 partizanske čete, v katerih je bilo okrog 40.000 slovenskih partizanov, vstopale v slovenska mesta in vasi, so jih prebivalci navdušeno pozdravljali ter proslavljali zmago, osvoboditev in mir.

Partizansko gibanje je bilo del ve-

like zavezniške koalicije zahodnih demokracij in vzhodne komunistične Sovjetske zveze. Uživalo je njeno vsestransko podporo. Bilo je del skupnega evropskega in svetovnega odporiškega gibanja. Slovenski narod se je z OF in partizanskim bojem uvrstil med narode, ki imajo neizbrisno in častno mesto v veliki zavezniški koaliciji zmagovitega boja zoper fašizem in nacizem med drugo svetovno vojno.

Vsi, ki danes pod vprašaj postavljajo odločitev za oborožen odpor, naj se ozrejo k Francozom, Angležem, Rusom, Američanom in drugim narodom, ki so se družno dvignili proti osvajalskim silam osi in jih premagali. Premagali so tudi Petaine, Quislinge, Rupnike in podobne. Zavezniške sile so že v času vojne pošiljale svoje predstavnike v partizanske enote, jim materialno pomagale ter priznavale odločitve oblasti, ki jo je OF vzpostavljala na osvobojenih ozemljih. Partizanska vojska je bila priznana kot del zmagovitih zavezniških sil. Partizanska zmaga in odpor domačega prebivalstva sta bila ključna tudi v pogajanjih z zavezniki za priključitev Primorske, cone B, slovenskim ozemljem.

Partizanska zmaga ob podpori zaveznikov je pomenila poraz okupacijskih vojsk, vključno z domačimi kolaborantskimi enotami. Zavezniki so se že vnaprej odločili prepustiti partizanskim enotam domobrance in druge okupatorjem podložne vojske, ki so bežale

čez Karavanke.

Medvojne in poveljne poboje razoroženih pripadnikov okupacijskih vojaških in policijskih enot je ZZB NOB Slovenije nekajkrat obsodila in izrecno obžalovala. Nekajkrat je poudarila svoje stališče do spoštivega pokopa vseh mrtvih, hkrati pa je ves čas odločno nasprotovala izkoriščanju teh vprašanj, še posebej pietete do mrtvih, za oživljanje ideoloških in političnih nasprotij. Tudi zdaj ZZB to tragedijo ob izteku druge svetovne vojne obsoja kot dejanje, ki je bilo v nasprotju z osnovnimi načeli civilizacije in človečnosti, in se bo še naprej zavzemala za pomiritev.

ZZB razume narodno pomiritev kot normalno sožitje državljanov v medsebojnem spoštovanju človekovih pravic ne glede na različne nazore in politična prepričanja. Temelj pomiritve in vzpostavljanja normalnih razmer za politični dialog je vzpostavljanje zaupanja, ki se gradi na priznanju in sprejemanju zgodovinske resnice, nespremenljivosti zgodovinskih dejstev, na spoštovanju moralnih standardov. Gre za to, da bi drug drugemu odpustili, ne pa pozabili, in poiskali skupno pot, ki smo jo ljudje praktično udeležali že prej, prepričljivo pa potrdili s plebiscitom decembra leta 1990. Pieteta do mrtvih zahteva, da na njihovih grobovih ne bijemo političnih in ideoloških bitk, temveč imamo spoštljiv odnos do vseh mrtvih, vseh žrtev velikega in tragičnega časa naših polpreteklih dni.

Eno največjih tragedij druge svetovne vojne in naših polpreteklih dni so ljudje, ki so bili odgnani v taborišča smrti, v katerih so milijoni končali življenje. Da bi ohranili avtentičen spomin na eno najtemnejših obdobjev prejšnjega stoletja, smo na Zvezi ustanovil koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja, ki spremlja izvajanje zakona

Sestava:

1. Janez VALIČ – predsednik
2. dr. Monika KOKALJ-KOČEVAR – podpredsednica in predstavniki delujočih taboriščnih odborov ter Društva ukradenih otrok.

Taboriščni odbori (in njihovi predsedniki), ki delujejo pri ZZB, so:

1. TO Buchenwald-Dora (Janez Valič)
2. TO Mauthausen (Dušan Štefančič)
3. TO Auschwitz (Janez Deželak)
4. TO Ravensbrück (Matjaž Špat)
5. TO Neuengamme (Bojan Žokalj Jesih)
6. TO Dachau – SID (Vesna Dobre)
7. TO Rab – Gonars (Herman Janež ml.)
8. TO Flossenbürg (Janez Maršič)
9. TO Šarvar (Jože Vidič)
10. TO Rižarna (Neda Zorman)
11. TO Renicci (Marko Kožuh)

o žrtvah vojnega nasilja in drugih zakonskih in podzakonskih aktov, ki pomenijo izvajanje pravic žrtev vojnega nasilja; koordinira delovanje taboriščnih odborov; skrbi za udeležbo slovenskih predstavnikov taboriščnih odborov v mednarodnih komitejih; podaja sugestije za ureditev spominskih mest; sodeluje pri organiziranju proslav slovenskih taboriščnikov ter daje pravne nasvete žrtvam vojnega nasilja pri urejanju njihovih pravic.

Vsi naštetih zaslužijo globoko spoštovanje za delo, ki ga opravljajo, in da ohranjajo spomin na čase najhujšega trpljenja pa okupatorjevih taboriščih. Na čase, ko je človeško življenje veljalo zelo malo ali nič, ali ko predsednik vlade Italijanske republike Silvio Berlusconi izjavi, da so v taborišče Kampor na Rabu fašisti pošiljali ljudi na počitnice.

Ohranjanje spomina na največje zlo prejšnjega stoletja je poslanstvo, ki ga omenjeni predsedniki in njihovi člani taboriščnih odborov odlično opravljajo, saj s tem opominjajo na dogodke in trpljenje, ki se nikoli ne sme ponoviti, in na to smo ponosni. Hvala.

Jožica Hribar

Srečanje Skupnosti internirancev Dachau

December je čas, ko se vsako leto na tradicionalnem druženju srečajo člani Skupnosti internirancev Dachau (SID), ki deluje pri ZZB za vrednote NOB Slovenije. Med lanskoletnimi udeleženci je bil tudi Slavko Košir iz Ljubljane, ki je le nekaj dni kasneje praznoval svoj 99. rojstni dan in velja za edinega še živečega interniranca iz Dachaa. Sicer se tega srečanja udeležujejo druge, tretje in celo četrte generacije nekdanjih internirancev, ki jim ta druženja še vedno veliko pomenijo.

SID je ena od bolj aktivnih skupnosti internirancev, ki sploh še delujejo, saj se vse skupnosti in odbori srečujejo z enakimi problemi: živi internirancev praktično več ni in tako se marsikje zmanjšuje tudi interes za delovanje. Predsednic SID Vesna Dobre je v pregledu dela v minulem letu predvsem poudarila, da skušajo člani z udeležbami na številnih spominskih slovesnostih ohranjati spomin na drugo svetovno vojno in povezovati vse ljudi, ki gojijo spoštljiv spomin na zgodovino in svoje prednike, hkrati pa se zavedajo resnosti novih groženj z vojaškimi spopadi.

Andrej Ule, dolgoletni član mednarodnega taboriščnega odbora Dachau, je lani za svoje aktivno delo prejel zlato plaketo ZZB, v minulem letu pa se je udeležil zasedanja mednarodnega odbora v Dachau. Na srečanju je predstavil nekatere probleme, s katerimi se srečujejo v Dachau. Kot ugotavljajo, bo skladno z novimi časi in novimi zahtevami nujna tehnološka in vizualna posodobitev in prenova tamkajšnjega muzeja in nova

postavitev eksponatov, kar bo seveda zahtevalo tudi nova sredstva. Še večji problem pa postajajo vse očitnejše grožnje nemških in drugih desničarskih skupin, kar narekuje drugačno zavarovanje muzeja in celotnega taboriščnega kompleksa. Desničarskim skupinam so se v zadnjem času pridružile še proarabske in protijudovske skupine, kar predstavlja novo nevarnost. Kljub temu pa za letošnje leto, ob 80-letnici osvoboditve taborišč in konca druge svetovne vojne, v Dachau načrtujejo večjo spominsko slovesnost, ki se je bodo udeležili tudi predstavniki slovenskega SID. To je med načrti skupnosti za letošnje leto izpostavila tudi Vesna Dobre, prav tako pa naj bi zaživela tudi spletna stran SID, v pripravi pa je tudi jubilejna številka Dachauskega poročevalca, ki bo izšla konec leta 2025, ob 80. obletnici osvoboditve taborišča.

Osrednji gost letošnjega srečanja je bil novinar in publicist Ervin Hladnik Milharčič, z njim se je pogovarjala Mirjana Ule. Dotaknila sta se aktualnih političnih dogajanj v svetu, predvsem aktualnih napadov Izraela na Gazo in očitne nemoči svetovne skupnosti, da ustavi to nečloveško morijo. Milharčič, ki je bil tudi dolgoletni dopisnik iz arabskega sveta je dejal, da se svet resnično nahaja v hudi krizi, ki pa je po njegovem še vedno rešljiva brez vojne, torej s političnimi sredstvi, le volja mora obstajati. Ob tem je opozoril, da gre pri vseh vojnah in spopadih vedno za isto stvar: za ozemlja, za rudna bogastva in moč ali na kratko – gre za denar, ki omogoča vpliv in prevlado v svetu. Tisti, ki ima bogastvo, ima tudi politično

moč. Sogovornika sta se dotaknila tudi vprašanja, kakšne posledice vojna pušča na ljudeh in posebej na otrocih, ki so v aktualnih spopadih največje in najbolj tragične žrtve. Svoj odgovor je Hladnik Milharčič navezal na vprašanje, kako so taborišča preživeli nekdanji interniranci med drugo svetovno vojno in kaj pomeni preživetje v današnjih spopadih. V tako hudih razmerah je vedno najbolj pomembno golo življenje, torej preživeti, šele nato se ljudje ukvarjajo s posledicami in travmami. »Treba je verjeti, da se bo luč, za katero se nam zdi, da je ugasnila, spet pojavila in da bomo na koncu tunela začutili upanje,« je dejal.

Srečanja so se udeležili tudi nekateri gostje, med drugim Jani Alič, član predsedstva slovenske borčevske organizacije in koordinator taboriščnih odborov, Matjaž Špat, predsednik taboriščnega odbora Ravensbrück in Vladimir Guna, predstavnik ukradenih otrok. Prirčno prireditelj so z glasbenimi vložki popestrile učenke Glasbene šole Tržič: Maša Štular, Neža Fajdiga in Ajda Roblek ter z recitacijo Dora Hrvatič, hčerka interniranca iz Dachaa.

Ervin Hladnik-Milharčič

Česa se moramo spomniti 80 let kasneje

S tržaškim pisateljem Paolom Rumizom sva sedela v restavraciji v zgornjem nadstropju Muzeja dvajsetega stoletja na trgu pred katedralo v Milanu. Ravnokar sva v knjigarni Mondadori končala pogovor o življenju na meji. On o Trstu in Tržačanih, jaz o Novi Gorici in Goričanih. On je pripovedoval, kako se je rodil leta 1947, in to ravno v dneh, ko je mednarodna komisija zaveznikov načrtno začrtala mejo med Italijo in Jugoslavijo. Jaz pa, kako se je družina moje mame v zadnjem trenutku preselila iz Stare Gorice čez novo mejo v bloke ob avstro-ogrske železniške postaji, kjer je začela nastajati Nova Gorica. Običajne zgodbe ljudi, ki so se rodili ob meji in vse življenje preživeli z njenim prestopanjem.

»Takrat se je najbrž zares končala druga svetovna vojna,« sem pripomnil ves zamišljen ob pretresih, ki jih v življenju običajnih ljudi povzroči risanje novih meja. Ameriški predsednik Donald Trump in predsednik Ruske federacije Vladimir Putin sta se ravnokar po telefonu pogovarjala o tem, kje bosta začrtala meje Ukrajine. Tako kot sta to po koncu prve svetovne vojne britanski in francoski diplomat Mark Sykes in François Georges-Picot, na Bližnjem vzhodu z ravnilom razdelila Otomanski imperij med Francijo in Anglijo. Po drugi svetovni vojni so Britanci, Američani in Rusi sprejeli francoski zemljevid razdelitve Primorske med dve državi. Konec vojne.

Vendar sva se oba začela smejati samima sebi.

»Zdaj je tak čas, ko se človek ne more strinjati niti sam s sabo,« je rekel Rumiz, ki je v knjigi *Kot konji spijo* stoje opisal, kako so mladi fantje med prvo svetovno vojno iz Gorice, Trsta, Gradiške in Tržiča odhajali v današnjo Ukrajino na vojno. Tam, kjer zdaj črtajo meje, so pokopališča s križi, na katerih so njihova imena. Smejala sva se, ker sva se nekaj ur prej pogovarjala o tem, kako se pred našimi očmi šele zdaj končuje druga svetovna vojna.

Zahodna Evropa je po zmagi na nacizmom Združenim državam Amerike prepuščala odgovornost za stabilnost sveta, kakor so njenemu svetovnemu monopolu rekli v diplomatskem jeziku. V zameno je dobila varnost in blagostanje, s katerima je gradila socialno državo. Vzhodna Evropa ni imela nobene druge možnosti, kot da sovjetski Rusiji prepusti stabilnost ostalega dela sveta. Sprejela je stalinistično interpretacijo varnosti brez blagostanja in je gradila socializem. Jugoslavija je med temi svetovi iskala varnost v zavezništvu z Afriko in Indijo in je spretno izrabljala navzkrižne interese obeh supersil. Po propadu Sovjetske zveze se je večina Vzhodne Evrope tudi sama preselila pod ameriški dežnik. Zdelo se je, da bo večno tako. Ruska zasedba četrtnine ukrajinskega ozemlja je posegla v razmerja in naredila zmedo, vendar se je zdelo, da bo v resnici še naprej vsaj približno tako. Amerika in Rusija sta zakleti sovražnici, Evropa pa med njima kot zaveznica Amerike hoče svoj mir.

Potem je prišel Donald Trump, ki je po telefonu poklical Vladimirja Putina in hipu spremenil zemljevid sveta. Združene države in Ruska federacija sta se začeli obnašati kot zaveznici, ki Evropo razumejo kot sovražnika. V novi razdelitvi sveta

načrtujeta tudi razpad Evropske unije. S tem lahko mirno sklenemo, da se je druga svetovna vojna zares končala. Svetovnega miru ni, ampak tiste vojne je konec.

Rumiz je rekel, da moramo biti Trumpu hvaležni, ker je položaj razjasnil. Sanje o skupnih političnih idejah, pravih in pravicah zahodnega sveta so se razblinile. V kapitalizmu, v katerem svet osvajajo Elon Musk in digitalni milijarderji, univerzalne deklaracije nimajo več nobene veljave. Odločajo samo še bitke za surovine, svetu pa vlada neenakost kot njegovo najmočnejše gonilo.

Evropa se je soočila z neprijetnim dejstvom, da mora biti spodobna v tem svetu tudi sama biti hudobna. Podoba dobrega kontinenta, ki uporablja samo mehko silo in prepričuje, je bila morda vedno zgolj iluzija. Vendar je bila kot iluzija zares simpatična. Zdaj prihajajo na dan zares nesimpatične odločitve.

»Živimo v izjemnih časih, ki nas silijo v to, da odrastemo,« je v enem svojih besedil zapisal Rumiz. »Ne vem, ali bomo znali reagirati ne samo zgolj z neizogibnim orožjem, ampak z vzgibom ponosa in zavedanja naše vloge. Vsekakor je jasno, da se bomo brez enoglasnega odgovora, ki bo šel čez nacionalne meje, potopili. Za Evropo je to zadnji klic v sili.«

Zveni nekoliko patetično, vendar so to zdaj patetični časi. Iz tega bi se morali znati izviti. Obkroženi smo z državnimi mejami, za katere smo že mislili, da jih ni, pa so se na njih znova pojavili policisti in vojaki. Na vidne meje smo se nekako ponovno navadili. Nobena od njih ni zares pravična. Ampak treba bi bilo skleniti zelo resen dogovor, da so takšne, kot so, čisto v redu. Nikomur ne sme pasti na pamet, da bi jih spreminjal. Toliko se po 80 letih še spomnimo.

Andrej Ule

Zakaj moramo čuvati spomin na Dachau?

Svet je znova ogrožen zaradi besnega nasprotovanja demokraciji, svobodi, bratstvu in enakosti med ljudmi. Tako pri nas kot po svetu vedno bolj odkrito in neovirano nastopajo ljudje in celo politične institucije, kot so npr. stranke, ki med ljudmi širijo sovraštvo in netoleranco, ki prezirajo dostojanstvo drugih ljudi, zlasti tistih, ki so že sicer socialno ogroženi in potisnjeni.

Vsepovsod po Evropi zaznavamo znaten porast populističnih, nacionalističnih, rasističnih, homofobnih, protiženskih ipd. ekstremističnih gibanj in stališč. Pojavlja se tudi odkrito zagovarjanje fašizma in nacizma in zavračanje pomena bojev proti fašizmu in nacizmu. Tem pojavom smo vsak dan priča v raznih medijih, zlasti v t. i. novih elektronskih (socialnih) medijih. To dogajanje nedvomno zaskrbljuje vse, ki se vsaj malo spoznamo na zgodovino in na vzvode, ki so poganjali katastrofični vzpon družbeno-političnega barbarstva »režimov« po svetu v nekdanjem stoletju, saj se nam zdi, kot da podobni vzvodi delujejo in se celo krepijo tudi danes. V Nemčiji se npr. krepijo populistična in antidemokratska gibanja, ki spominjajo na nacistična, po eni strani se krepijo gesla o rasni čistosti, preganjanju »tujerodnih« beguncev, antisemitizmu in protiislamizmu, po drugi strani pa prihaja do omalovaževanja nacističnih zločinov, celo do oskrumb spomenikov na te zločine, kot so npr. spominski centri na nekdanja koncentracijska taborišča.

Vidni član Mednarodnega dachavskega komiteja, 91-letni Ernst Grube, ki je kot nemški judovski zapornik preživel vse grozote ho-

lovavsta, tudi taborišče Dachau, je npr. v intervjuju za *Süddeutsche Zeitung* iz 29. avgusta 2024 izrazil visoko zaskrbljenost zaradi dviga vpliva AfD (nemške populistične stranke z značilnostmi nacizma) v Nemčiji. Ugotavljal je, da to dogajanje znatno povečuje nevarnosti za očuvanje kulture spomina na žrtve nacizma in fašizma in še posebej za ohranjanje spomina na trpljenje taboriščnikov v nacističnih taboriščih po Nemčiji.

Podobno je Karl Freller, direktor bavarske ustanove za varstvo spomenikov, na lanski proslavi ob 79. obletnici osvoboditve taborišča posebej poudaril povečane nevarnosti za obstoj spominskega centra Dachau zaradi hitrega vzpona nemškega desničarskega ekstremizma. Prav tako je poudaril tudi potrebo po večjem zavarovanju taborišč. Po Frellerjevih besedah so s policijo že potekali pogovori o večji varnosti spomenikov bavarskih koncentracijskih taborišč Flossenbürg in predvsem taborišča Dachau. Toda največja nevarnost tem spomenikom ne prihaja od desničarskih ekstremistov, temveč od rastočega »brisanja spomina« na grozote fašizma in nacizma ter na krvavi boj z njim v kolektivni zavesti ljudi, in to ne le v Nemčiji, temveč tudi drugod po Evropi.

Trdno sem prepričan, da predstavlja tovrstno brisanje zgodovinskega spomina veliko nevarnost za našo skupno evropsko prihodnost. Vsaj kar se tiče koncentracijskega taborišča Dachau, moramo vedeti, da to taborišče z vsem, kar se je v njem dogajalo, ni zgolj nek pretresljiv zgodovinski relikv, ki ga ne smemo pozabiti, temveč pomeni

tudi enkratni in univerzalni simbol trpljenja taboriščnikov v nacističnih taboriščih in tudi v žal pre mnogih uničevalnih taboriščih po vsem svetu. Je obenem univerzalni simbol odpora zoper nečloveške in krvave obračune represivnih političnih sistemov z drugače mislečimi, ljudmi drugih ras in narodov, drugih kultur.

Obračun s fašizmom in nacizmom v drugi svetovni vojni je nekaj, kar ne sme izginiti iz kolektivnega spomina Evropejcev, kajti tedaj je šlo nekako tudi za obračun Evrope s samo seboj, z lastno barbarsko dediščino. Taboriščniki v nacističnih taboriščih so ta obračun na svoji koži in duši doživljali še zlasti intenzivno. Enkratno sovpadanje neizmerne krutosti nacistične uničevalne mašinerije na eni strani ter prav tako neizmerne poguma in trpljenja tisoč in tisoč internirancev na drugi strani je zaznamovalo taborišče Dachau. Tak ostaja tudi v osebnem spominu preživelih taboriščnikov in v zgodovinskem spominu človeštva. Zaradi vsega tega nam je izjemno pomembno, da se ohranja kontinuiteta spomina na koncentracijsko taborišče Dachau in na druga nacifašistična koncentracijska taborišča.

Žal se zdi, da tako v Sloveniji kot drugod po svetu dandanes vse bolj množično pozablamo na boleče in obenem pomenljive lekcije iz naše in svetovne, še ne tako davne zgodovine. To dogajanje je nevarno, ker mentaliteta, ki je porodila dachausko taborišče in njemu podobna taborišča, na žalost še ni premagana. Ta mentaliteta ima močno oporo v žal vse prehitri pripravljenosti zdajšnjih ljudi na dojetanje

sebe, svoje ožje ali širše družbene skupine kot nekaj posebnega, vzvišenega nad drugimi ljudmi in na dojemanje kakih drugih skupin ljudi kot manj vrednih, nevarnih ali »deviantnih« ljudi, ki jih je treba nadzirati in izolirati od »naše« izbrane skupine. Takšna naziranja se danes krepijo tudi zaradi širjenja raznih populističnih politik, vpliva lažnih ali izkrivljenih novic v množičnih medijih in zaradi spodbujanja množičnih strahov (pred teroristi, prebežniki, pred obolenimi z novimi boleznimi, pred gospodarskimi in ekološkimi krizami). Če takšna naziranja postanejo prevladujoči pogledi v kaki družbi in najdejo podporo v političnih grupacijah, ki se borijo za oblast, potem je potrebna zgolj »iskra« kakega simbolno pomembnega

konflikta (pogosto namerno prižgana), da zaneti požar množičnega zatiranja, izključevanja, zapiranja in likvidacije. In tako se poraja in obnavlja samodestrukcija sodobne družbe in civilizacije. Eno od pomembnih sredstev za boj proti navedenim pojavom samodestrukcije sodobnih družb je tudi ohranjanje spomina na podobne destruktivne pojave v bližnji ali ne tako oddaljeni preteklosti in poznavanje njihovih vzrokov. V našem primeru gre predvsem za ohranjanje spomina na preživljeno zlo v času nacifašizma, na odpor proti njemu ter na vzroke in razloge za nastanek tega zla in odpora zoper njega.

Zdi se, da dandanes žal vse bolj množično pozabljammo na boleče lekcije iz naše in svetovne, še ne

tako davne zgodovine. Mislim, da se moramo vsaj tisti, ki v sebi še nosimo spomine na žrtve teh lekcij in na emancipatorno dediščino boja zoper pretekle oblike družbene samodestrukcije dejavno zavzemati za ohranjanje spomina na pretekle oblike družbene samodestrukcije in boj zoper njih. Moramo tudi ohranjati emancipatorna sporočila teh bojov in jih znati prenašati na nove generacije. S tem bomo sebi in drugim pokazali, da se še vedno in vedno znova zavzemamo za svet, v katerem bi vsi ljudje lahko živeli v miru in svobodi, ne glede na svoj izvor, stan, religijo ali barvo kože, in ne pristajamo na vsakodnevno utapljanje človeškega sveta v morju vsakovrstnega nasilja, nesvobode, neresnic, nepravilnosti in nečloveškosti.

Andrej Ule

Why should we preserve the memory of Dachau camp?

The world is once again threatened by the furious opposition to democracy, liberty, fraternity and equality among men. Both here and around the world, people and even political institutions, such as e.g. parties that spread hatred and intolerance among people, that despise the dignity of other people, especially those who are already socially threatened and repressed.

All over Europe we can see a significant increase in populist, nationalist, racist, homophobic, anti-women, etc. extremist movements and attitudes. There is also an open defense of Fascism and Nazism and a rejection of the importance of the struggles against Fascism and Nazism. We witness

these phenomena every day in various media, especially in this one. new electronic (social) media. This development undoubtedly worries everyone who knows at least a little about history and the levers that drove the catastrophic rise of socio-political barbarism of »regimes« around the world in the previous century, because it seems to us that similar levers are working and even strengthening today. In Germany, for example, populist and anti-democratic movements reminiscent of the Nazis are on the rise, on the one hand slogans about racial purity, persecution of »foreign« refugees, anti-Semitism and anti-Islamism are on the rise, on the other hand there is a belittling of Nazi crimes, even desecration of

monuments to these crimes, such as memorial centers to former concentration camps.

A prominent member of the International Dachau Committee, 91-year-old Ernst Grube, who as a German Jewish prisoner survived all the horrors of the Holocaust, including the Dachau camp, e.g. in his interview with the *Süddeutsche Zeitung* on August 29, 2024, expressed his high concern about the rising influence of the AfD (a German populist party with Nazi characteristics) in Germany. He concluded that this development significantly increases the dangers for the preservation of the culture of memory of the victims of Nazism and fascism and for the preser-

vation of the memory of the suffering of the inmates in Nazi camps across Germany.

Similarly, at last year's celebration of the 79th anniversary of the liberation of the camp, Karl Freller, director of the Bavarian Institute for the Protection of Monuments, specifically emphasized the increased threats to the existence of the Dachau memorial center due to the rapid rise of German right-wing extremism. He also emphasized the need for greater security of the camps. According to Freller, discussions have already taken place with the police regarding greater security for the monuments of the Bavarian Flossenbürg concentration camps and especially the Dachau camp. But the greatest danger to these monuments does not come from right-wing extremists, but from the growing »memory erasure« of the horrors of fascism and Nazism and the bloody struggle with it in the collective consciousness of people, not only in Germany, but also elsewhere in Europe.

I am firmly convinced that this kind of erasure of historical memory represents a great danger for our common European future. At least as far as the Dachau concentration camp is concerned, we must know that this camp, with everything that happened in it and with everything, is not just some shocking historical relic that must not be forgotten, but also a unique and universal symbol of the suffering of the camp in Nazi camps and in unfortunately too many extermination camps around the world. It is also a universal symbol of resistance against the inhumane and bloody confrontations of repressive political systems with people who think differently, people of other races and nations, other cultures.

The showdown with Fascism and Nazism in the Second World War is

something that must not disappear from the collective memory of Europeans, because at that time it was also a showdown with Europe itself, with its own barbaric heritage. Campers in Nazi camps experienced this reckoning on their skin and their souls especially intensely. The unique coincidence of the immense cruelty of the Nazi destruction machinery on the one hand, and the equally immense courage and suffering of thousands and thousands of internees on the other hand marked the Dachau camp and remains so in the personal memory of the surviving inmates and in the historical memory of mankind. Because of all this, we think it is extremely important to preserve the continuity of the memory of the Dachau concentration camp and other Nazi-Fascist concentration camps.

Unfortunately, it seems that, both in Slovenia and elsewhere in the world, we are increasingly forgetting the painful and at the same time meaningful lessons from our and the world's not-so-long-ago history. This is dangerous because the mentality that gave birth to the Dachau camp and similar camps has unfortunately not yet been overcome. This mentality has a strong support in the unfortunately all-too-fast willingness of today's people to perceive themselves, their narrower or wider social group, as something special, elevated above other people and to perceive some other groups of people as less worthy, dangerous or »deviant« people who need to be controlled and isolated from »our« chosen group. Today, such views are also strengthened due to the spread of various populist policies, the influence of false or distorted news in the mass media and the promotion of mass fears (of terrorists, defectors, of those suffering from new diseases, of economic and ecological crises).

If such views become the dominant

views in a society and find support in political groups fighting for power, then all it takes is a »spark« of some symbolically important conflict (often deliberately ignited) to ignite the fires of mass repression, exclusion, closure and liquidation. And this is how the self-destruction of modern society and civilization is born and renewed. One of the important means of combating the mentioned phenomena of self-destruction of modern societies is also preserving the memory of similar destructive phenomena in the near or not so distant past and knowing their causes. In our case, it is primarily about preserving the memory of the evil experienced during Nazism, the resistance against it and the causes and reasons for the emergence of this evil and the resistance against it.

It seems that nowadays, unfortunately, we are increasingly forgetting the painful lessons of our and the world's not-so-long-ago history. I think that at least those of us who still carry within us the memories of the victims of these lessons and the emancipatory legacy of the struggle against past forms of social self-destruction must actively advocate for preserving the memory of past forms of social self-destruction and the struggles against them. We must also preserve the emancipatory messages of these struggles and be able to pass them on to new generations. With this, we will show ourselves and others that we are still and again and again advocating for a world in which all people could live in peace and freedom, regardless of their origin, condition, religion or skin color, and we do not agree to the daily drowning of our human world in a sea of all kinds of violence, lack of freedom, untruths, injustice and inhumanity.

Mirjana Nastran Ule

Ohranjajmo sodelovanje, solidarnost, človečnost!

Zgodovina bo pokazala, da največja tragedija niso zlobne besede in nasilna dejanja slabih ljudi, temveč molk in brezbržnost dobrih (Martin Luther King).

Uvod

Moj oče ni veliko govoril o tem, kako je preživel taborišče Dachau. Vendar kadar je omenjal Dachau, je vedno poudaril, da sta bili najpomembnejša izkušnja, ki je omogočila preživetje takega trpljenja, prav medsebojna pomoč in solidarnost med sotrpini ter da so bili Slovenci zelo povezani in solidarni. To je bila pozitivna življenjska izkušnja, ki je potem zaznamovala vse njegovo življenje. To je bilo tudi njegovo najpomembnejše vzgojno sporočilo nam otrokom.

Vsak je svoje sreče kovač! Pa je res?

Kaj pa danes? Sedanji čas je v marsičem prelomen. Ne lomi le naših navad, pričakovanj, mišljenj in čustvovanja, temveč tudi naše poglede na svet, na nas same in druge ljudi, na življenje nasploh. Najbolj hromeči so ravno splošni občutki negotovosti in nepravčnosti. Mor-da pa je največji problem današnjega časa, da se človeku zdi, da je njegovo mentalno stanje zgolj njegov osebni problem in ga mora sam nekako razrešiti. Ob tem pa ne opazi, kako tesno je to osebno počutje povezano s stanjem družbe in sveta. Ne opazi, da moderna družba, ki se tako ponaša s svojim znanjem, ekspertnimi sistemi, ekonomskim razvojem, nenehno proizvaja nova in nova območja in vidike negotovosti in tveganj. Primeri takšnih tveganj so okolijska, ekonomska, energetska, zdravstvena tveganja.

Živimo v neoliberalni družbi, v kateri je ves svet en velik trg in je vse postalo tržno blago. V tem svetu obstaja le en dominanten diskurz, in sicer ekonomski, ter en prevladujoč motiv, to je pohlep – več in še več, nikoli dovolj! Vsak je odgovoren za svoj uspeh ali neuspeh. Če ti uspe, si zmagovalec. Če ti ne uspe, kriviš sebe. In najpomembnejše merilo za uspeh je profit. Kar koli počneš, mora prinesiti profit. In popolnost je mogoča, če se le dovolj potru-diš: popolno telo, popolna izobrazba, popolna kariera, popolni odnos, popolni otroci. Vse to je le stvar prave izbire in truda po najboljših močeh.

Neoliberalno ogledalo nam nastavlja dve podobi. Prva je, da smo mi sami ključ do uspeha. Vsakemu lahko uspe, če se dovolj potru-di. Druga je, da je življenje neskončen tekmovalni boj z drugimi posamezniki in posameznicami, ki prav tako poskušajo uspeti. Ljudje naj bi bili torej tekmovalna bitja, ki išče-mo dobiček. To naj bi bilo bistvo človeka. Še več, to naj bi bilo gonilo razvoja. Tukaj pogosto pride do sklicevanja na Darwinovo evolucijsko teorijo z dobro znanimi izrazi, kot je boj za življenje, preživetje najmočnejših. V dvajsetem stoletju so to razlago, ki je znana tudi kot socialni darvinizem, uporabljali za opravičevanje kolonializma in fašizma ter kot argument proti emancipaciji žensk, temnopoltih itd. Ženske, temnopoliti in podobni so po mnenju te teorije po naravi

prešibki, zato so jih morale močnejše rase in spoli pač prevladati, kar je spet po naravi veljalo za njihovo pravico.

Ti dve pripovedi, da je vsak svoje sreče kovač in da je tekmovanje vpisano v naše gene in nastanek civilizacije, sta globoko zasidrani v tkivo sodobne družbe in kot takšni določata našo identiteto – torej naše odnose do sebe, do drugega, do sveta, našo etično pozicijo v svetu. V zgodnjih fazah neoliberalizma, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, so bile te pripovedi o tekmovalnosti in nujnosti profitabilnosti še omejene na ekonomijo in trgovino. Danes pa prevladujejo tudi v vsakdanjem življenju.

Najbolj ironičen primer te pripovedi so tako imenovani resničnostni šovi, ki temeljijo na sporočilu: zmagovalec vzame vse. Ironija je, da se le pretvarjajo, da nam kažejo, kdo v resnici smo. V bistvu pa nam narekujejo, kako naj se obnašamo, kaj naj si želimo. Sporočilo je jasno: normalen človek vedno hoče biti številka ena. In če nekdo dvomi o tej mantri, velja za mehkužca, ki ne ve, kako deluje realni svet. V času moje mladosti je bila naša mantra: bodimo realni – zahtevajmo nemogoče! Danes je ostalo samo še: bodimo realni!

Prepričljiva ilustracija prevlade neoliberalizma je njegov vpliv na naš jezik. Oglejmo primer uporabe besede uspeh. Drug drugemu želimo uspeh – uspešen dan, uspeh v

šoli, uspeh v službi, uspeh v novem partnerskem odnosu itd. Uspeh je edino merilo, ki šteje. Ne gre za to, da nam gre slabo, vsaj v zahodnem svetu in evropskem prostoru ne. Gre pa za to, da se zdi, da svet ni pravičen in občutek nepravičnosti je psihološko bolj parajoč kot manko dobrin. Sodobne družbe s tem spodkopavajo temeljno zaupanje ljudi v institucije, politiko, odnose, prihodnost, življenje nasploh.

Jeza in gnev kot posledica prevlade pohlepa in občutka nepravičnosti sveta

Do nedavnega se je zdelo, da našo identiteto sestavljajo odnosi, ki temeljijo na etični drži, torej na zaupanju, sodelovanju, pravičnosti, empatiji in altruizmu. Neoliberalna pripoved ustvarja posameznike, ki drugega obravnavajo kot tekmeča, ki mu nikoli ne gre zaupati. Solidarnost postaja drago razkošje, njeno mesto pa zavzamejo začasne koalicije, katerih glavni namen je pridobiti več od drugih. Močne socialne vezi z vrstniki, sodelavci, sosedi so tako rekoč izginile, prav tako lojalnost, sodelovanje, odgovornost do skupnosti. Solidarnost in zaupanje namreč nista del neoliberalnega sveta. Pravičnost je prav tako postala zastarela vrlina. Izkoriščanje in korupcija sta nenadoma normalni strategiji, dokler ju nekdo ne odkrije in obelodani.

Posledica takšne naravnosti je izguba zaupanja ne samo v institucije, ampak tudi v soljudi in v življenje nasploh. Stanje permanentne negotovosti povzroča eksistencialni gnev, namreč nevzdržno in akutno preplavljanje ljudi z nereflimiranimi nezadovoljstvi in tesnobo zaradi eksistenčnih in eksistencialnih groženj (Whitaker, 2019). Občutki ponižanosti in jeze, ki spremljajo ta eksistencialni gnev, pa so pogosta hrana populističnih politik, ki izrabljajo ta občutja lju-

di za širjenje sovražnih čustev do navideznih krivcev za tako stanje, na primer pripadnikov prav določenih političnih skupin in gibanj, pripadnikov marginalnih skupin, ljudi z drugačnimi življenjskimi navadami, beguncev, migrantov itd.

Neoliberalni narativ nas je spremenil v družbo posameznih zmagovalcev in poražencev. Predvsem pa neoliberalna pripoved producira osamljene ljudi. Družbena izolacija, ki iz tega izhaja, pa je v nasprotju z našo naravo, saj smo ljudje družabna bitja, potrebujemo skupnost. Če ostanemo sami, bodisi na vrhu bodisi na dnu, se počutimo slabo, izgnano in bolno. Neizogibna posledica vsega tega je vzdušje frustracij, strahu in paranoje na eni strani in jeze, gneva ali depresije na drugi.

Kako smo se odrekli skupnostnemu življenju in sodelovanju

Sodobne zahodne družbe in kulture, tudi evropske, slonijo na treh principih, ki usmerjajo delovanje ljudi v teh družbah: princip individualizma, ki pravi, naj vsakdo najprej poskrbi za svoje življenje in srečo, šele potem za druge; princip ekonomskega racionalizma, ki temelji na izračunu koristi in stroškov ter načelu ekonomske učinkovitosti in princip utilitarizma, ki pomeni iskanje koristi v vsaki situaciji (Ule, 2009).

Predstavljajo implicitno ali eksplicitno ideološko ozadje sodobne tržne družbe in ekonomskega liberalizma, na katerem temelji. Zgodovinsko gledano so se ti koncepti utrjevali skozi vso dobo moderne zahodne družbe v dvajsetem stoletju. Da so ti koncepti prodrli v vsakdanji svet ljudi, so morali prej izgubiti na veljavi konkurenčni modeli družbe in človeka. Najprej sta v osemnajstem in devetnajstem stoletju to bila fevdalni korporativizem in aristokratska delitev na

vladajoče in vladane, nato pa konec dvajsetega stoletja še propad socialističnih modelov družbene enakosti in egalitarnosti.

Principi etičnega individualizma, ekonomskega racionalizma in utilitarizma vsekakor zavirajo skupnostno vedenje ljudi. Podrejajo ga individualnim namenom, računom dobičkov in stroškov ter iskanju takšne ali drugačne koristi. To ne pomeni, da v sodobnih družbah ni možnosti za sodelovanje in skupnostno delovanje. Pomeni pa, da ta pogosto nastopa v zoženi obliki in predvsem kot sredstvo za doseganje lastnih ciljev. V zahodnih družbah je namreč prevladal model homo oeconomicusa, »gospodarnega« človeka, ki stremi predvsem k maksimiranju lastnih dobičkov. To je postal model socialnega delovanja ljudi, ki mu sledimo v vsakdanjem življenju. Tako empirične raziskave vedenja ljudi v socialnih odnosih kot tudi formalne analize možnih strategij racionalnega delovanja ljudi pa kažejo, da je to najslabša in za družbeno življenje tudi najpogubnejša strategija delovanja.

Te ugotovitve posredno podpirajo tudi primerjalne raziskave o kakovosti življenja v Evropi. Te raziskave kažejo, da je po ocenah ljudi najvišja stopnja kvalitete življenja in dobrega počutja v državah, v katerih je najmanj socialnih razlik med ljudmi (Wilkinson, 2008). To pripisujemo predvsem dvema dejavnikoma: manjši stopnji neenakosti in večji stopnji egalitarnosti ter posledično večji stopnji socialne kohezivnosti, sodelovalnosti v teh državah. Kako si to razlagamo? Preprosto, egalitarne družbe so bolj sodelovalne in bolj socialno povezane.

V socialno povezanih družbah je bolj razvito skupnostno življenje. Ljudje se v večji meri udeležujejo v javnem življenju in javna sfera

postane izvor podporne socialne mreže in ne vir stresov in potencialnih konfliktov. V egalitarnejših družbah je večja sodelovalnost v javnem življenju, zato vsi ljudje manj trpijo za razdiralnimi efekti neenakosti. Sodelovanje in solidarnost pa sta tisti kvaliteti, ki ohranjata življenje in človečnost. Žal v sodobnem svetu pozabljamo na to sporočilo in izgublamo to pomembno obrambno moč, ki je edina, ki nas lahko ohranja človeške v tem kriznem in temačnem času.

Sodelovanje in moralna odgovornost za ljudi v nesreči je rezultat vsakdanje socializacijske izkušnje in prakse, skozi katero ljudje razvijejo pozitivna stališča do pomoči drugim. Bistven pogoj za razvoj občutka in potrebe po solidarnosti pa je spoznanje o medsebojni povezanosti in odvisnosti med ljudmi. Rezultat socializacijske prakse je tudi, da se naučimo spoštovati ljudi, ki so požrtvovalni, velikodušni, uslužni.

To pa seveda pomeni, da je moralna odgovornost norma, ki se je naučimo v družbi, ki seveda to normo visoko ceni. Če družba temelji na predpostavki, da je le »vsak svoje sreče kovač«, se seveda že otroci naučijo brezbriznosti do ljudi v stiski.

Zaključek

Socialna kohezivnost in sodelovalnost sta torej bistveni za občutek dobre kvalitete življenja in tega naj bi se zavedale vse institucije, ki se ukvarjajo s socialnim življenjem ljudi. Tudi vzorci modernih boleznih nam kažejo, da materialni pogoji življenja v razvitih družbah niso glavni problem. Problem je psihosocialna kvaliteta življenja, ki je odvisna od večje družbene sodelovalnosti in skupnostnega življenja (Ule, 2009). Zdi se, da naraščajoča neenakost ljudem nalaga veliko psihološko breme, ki

znižuje dobro počutje večine posameznikov in populacije v celoti. To sodeč po zgornjih ugotovitvah ni toliko pogojeno s padanjem ekonomskega standarda, ampak s padanjem socialnega standarda, to je večanjem neenakosti in posledično padanjem socialne kohezivnosti in splošnega zaupanja ljudi tudi v Sloveniji.

Živimo v nepopolnem svetu, ki bo zato vselej nepopoln. Vendar še zdaleč nismo nemočni pred to realnostjo. Lahko povečamo spoznanje o njem. Zato pa moramo razmišljati drug z drugim, dobiti znanje drug od drugega. Če je kaj pomembno v tem času, če iz njega kaj pozitivnega lahko izvlečemo, je razmislek o tem, kako na novo vzpostaviti socialnost, skupnost, človečnost kjer koli smo in delujemo. In to je izziv tega časa za prihodnost. Ne smemo pozabiti, da odsotnost solidarnosti vodi v barbarstvo, nove katastrofe, prepadi, iz katerega ne bo več poti nazaj.

Ali kot je preroško zapisal svetovno znani sociolog Immanuel Wallerstein: »Živimo v času prehoda iz obstoječega svetovnega sistema v drug svetovni sistem ali sisteme. Ne vemo sicer, ali bo sprememba na boljše ali na slabše. Vemo pa, da bo to obdobje zelo težko za vse. To

bo čas spopadov ter tistega, v čemer bodo številni videli zlom moralnih sistemov. Primat nenehne akumulacije kapitala ustvarja neenakosti in posledično napetosti, nezadovoljstva, nezaupanje, razkroj skupnosti ... Vendar bo svet leta 2050 tak, kakršnega bomo naredili danes« (Wallerstein, 1999: str. 32).

Sedanje razmere od nas terjajo dejaven in skupnosten odnos do sveta, utemeljen na medsebojni pomoči, solidarnosti in prijateljstvu, ne pa umikanje v molčečo zasebnost. Predvsem ne smemo obupati nad možnostjo moralne držbe in ustvarjanju takih družbenih razmer, ki bodo temeljile na spoštovanju in ohranjanju dostojanstva vsakega človeka.

Viri:

Nastran Ule, Mirjana (2009). *Socialna psihologija. Analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Založba FDV.

Wallerstein, Immanuel (1999). *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja*. Ljubljana: Založba *cf.

Whitaker, Ashley (2019): »Existential Rage« V: V. Zeigler-Hill, T. Shackelford (ur.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Cham, Springer Int. Publ.: 1–4.

Wilkinson, Richard (2002). *Unhealthy Societies. The Afflictions of Inequality*. London: Routledge.

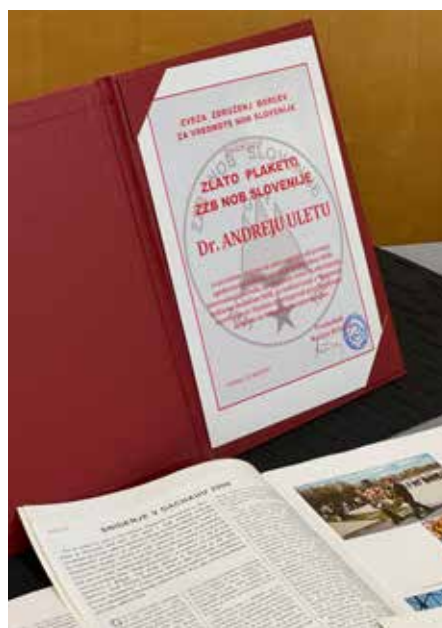

»Samo s pomnjenjem bomo izkazali primerno spoštovanje vsem žrtvam«, je leta 2006 dejal Kofi Anan o Holokavstu.

»Only by remembering will we show proper respect to all victims,«

Kofi Anan said of the Holocaust in 2006.

»Človekova veličina ni v bogastvu ali oblasti
ampak v osebnosti in dobroti.«

»Human greatness does not lie in wealth or power,
But in character and goodness.«

Ana Frank

(Kaj bi o današnjem stanju v svetu v svoj dnevnik zapisala, Ana Frank?)
(What would Anne Frank write in her diary about the current state of the world?)

Mirjana Nastran Ule

Let's maintain cooperation, solidarity, humanity!

History will show that the greatest tragedy is not the evil words and violent actions of bad people but the silence and indifference of good people (Martin Luther King).

Introduction

My father did not talk much about how he survived the Dachau camp. However, when he mentioned Dachau, he always emphasized that the most important experience that made it possible to survive such suffering was mutual help and solidarity among fellow sufferers and that Slovenians were very connected and united.

This was a positive life experience that marked his entire life. This was also his most important educational message to us children.

Everyone is the master of their own luck! Is it true?

What about today? The present time is in many ways groundbreaking. It does not only break our habits, expectations, thinking and emotions, but also our views on the world, on ourselves and other people, on life in general. The most crippling are the general feelings of uncertainty and injustice. Perhaps the biggest problem of today is that a person feels that his mental state is only his personal problem and that he must somehow solve it for himself. At the same time, he does not notice how closely this personal feeling is connected to the state of society and the world. He does not notice that modern society, which prides itself on its knowledge, expert systems, and economic development, is constantly producing new and new areas and

aspects of uncertainty and risks. Examples of such risks are environmental, economic, energy, health risks.

We live in a neoliberal society in which the whole world is one big market, and everything has become a marketable commodity. In this world, there is only one dominant discourse, namely the economic one, and one dominant motive, which is greed – more and more, never enough! Everyone is responsible for their own success or failure. If you succeed, you are a winner. If you fail, you blame yourself. And the most important criterion for success is profit. Whatever you do must bring profit. And perfection is possible if you just try hard enough: the perfect body, the perfect education, the perfect career, the perfect relationship, the perfect children. It is all just a matter of making the right choices and putting in the best effort.

The neoliberal mirror presents us with two images. The first is that we ourselves are the key to success. Anyone can succeed if they try hard enough. The second is that life is an endless competitive struggle with other individuals who are also trying to succeed. Humans are therefore supposed to be competitive beings who seek profit. This is supposed to be the essence of man. Moreover, this is supposed to be the driving force of development. At this point, Darwin's theory of

evolution is often referred to with well-known expressions such as the struggle for life, the survival of the fittest. In the twentieth century, this explanation, also known as social Darwinism, was used to justify colonialism and fascism and as an argument against the emancipation of women, black people, etc. According to this theory, women, black people, and the like are naturally too weak, so stronger races and genders had to dominate them, which was again considered their natural right.

These two narratives, that each person is the architect of their own fortune, and that competition is written into our genes and the emergence of civilization, are deeply embedded in the fabric of modern society and as such determine our identity – that is, our relationships to ourselves, to others, to the world, our ethical position in the world. In the early stages of neoliberalism, in the 1990s, these narratives about competition and the necessity of profitability were still limited to economics and trade. Today, however, they also dominate everyday life.

The most ironic example of this narrative is the so-called reality shows, which are based on the message: the winner takes all. The irony is that these reality shows pretend to show us who we really are. But they tell us how to behave, what to want. The message is cle-

ar; a normal person always wants to be number one. And if someone doubts this mantra, they are considered a softie who does not know how the real world works. In my youth, our mantra was: let's be realistic - demand the impossible! Today, all that remains is - let's be realistic!

A convincing illustration of the dominance of neoliberalism is its influence on our language. Let's look at the example of the use of the word success. We wish each other success; a successful day, success at school, success at work, success in a new partnership, etc. Success is the only criterion that counts. It's not that we're doing badly, at least not in the Western world and Europe. It's that the world seems unfair, and the feeling of injustice is psychologically more devastating than a lack of goods. Modern societies are thus undermining people's fundamental trust in institutions, politics, relationships, the future, and life in general.

Anger and rage because of the dominance of greed and a sense of injustice in the world.

Modern Western societies and cultures, including European ones, are based on three principles that guide the actions of people in these societies: the principle of individualism, which states that everyone should first take care of their own life and happiness, and only then of others; the principle of economic rationalism, which is based on the calculation of benefits and costs and the principle of economic efficiency; and the principle of utilitarianism, which means seeking benefits in every situation (Ule, 2009).

These principles represent the implicit or explicit ideological background of modern market society and the economic liberalism

on which it is based. Historically, these concepts have been consolidated throughout the entire era of modern Western society in the twentieth century. For these concepts to penetrate the everyday world of people, competing models of society and man had to lose their validity. First, in the eighteenth and nineteenth centuries, this was feudal corporatism and the aristocratic division into rulers and ruled, and then, at the end of the twentieth century, the collapse of socialist models of social equality and egalitarianism.

The principles of ethical individualism, economic rationalism and utilitarianism certainly inhibit people's communal behaviour. They subordinate it to individual purposes, calculations of profits and costs and the search for one benefit or another. This does not mean that in modern societies there is no possibility for cooperation and communal action. However, it does mean that it often appears in a narrow form and mainly as a means to achieve one's own goals. In Western societies, the model of homo economicus, an »economic« man, who strives primarily to maximize his own profits, has prevailed. This has become the model of people's social action that we follow in everyday life. Both empirical research on people's behaviour in social relations and formal analyses of possible strategies of people's rational action show that this is the worst and most disastrous strategy of action for social life.

These findings are also indirectly supported by comparative research on the quality of life in Europe. This research shows that people's assessments of the highest level of quality of life and well-being are in countries where there are the fewest social differences between people (Wilkinson, 2008). We

attribute this primarily to two factors: a lower level of inequality and a higher level of egalitarianism and, consequently, a higher level of social cohesion and cooperation in these countries. How do we explain this? Simply put, egalitarian societies are more cooperative and more socially connected.

In socially connected societies, community life is more developed. People are more actively involved in public life, and the public sphere becomes a source of a supportive social network rather than a source of stress and potential conflicts. In more egalitarian societies, there is greater cooperation in public life, so all people suffer less from the divisive effects of inequality. Cooperation and solidarity are the qualities that preserve life and humanity. Unfortunately, in the modern world, we are forgetting this message and losing this important defensive power, which is the only one that can preserve us as people in this time of crisis and darkness.

Cooperation and moral responsibility for people in distress is the result of everyday socialization experience and practice, through which people develop positive attitudes towards helping others. An essential condition for the development of a sense of solidarity and the need for solidarity is the realization of the interconnectedness and dependence of people. The result of socialization practice is also that we learn to respect people who are self-sacrificing, generous, and helpful. This, of course, means that moral responsibility is a norm that we learn in a society that naturally highly values this norm. If society is based on the assumption that "everyone is the maker of their own fortune," children naturally learn to be indifferent to people in need.

Conclusion

Social cohesion and cooperation are therefore essential for a sense of good quality of life, and all institutions dealing with people's social life should be aware of this. The patterns of modern diseases also show us that the material conditions of life in developed societies are not the main problem. The problem is the psychosocial quality of life, which depends on greater social cooperation and community life (Ule, 2009). It seems that growing inequality imposes a great psychological burden on people, which reduces the well-being of most individuals and the population as a whole. Judging by the above findings, this is not so much due to the decline in economic standards, but to the decline in social standards, i.e. the increase in inequality and the consequent decline in social cohesion and general trust among people, also in Slovenia.

We live in an imperfect world, which will therefore always be imperfect. However, we are far from powerless before this reality. We can increase our knowledge of it. Therefore, we must think with each other, gain knowledge from each other. If there is anything important in this time, if there is anything positive, we can draw from this time, it is to reflect on how to re-establish sociality, community, humanity wherever we are and work. And this is the challenge of this time for the future. We must not forget that the absence of solidarity leads to barbarism, to new catastrophes, to an abyss from which there will be no way back.

Or as the world-famous sociologist Immanuel Wallerstein prophetically wrote: »We are living in a time of transition from the existing world system to another world system or systems. We do

not know whether the change will be for the better or for the worse. But we do know that this period will be very difficult for everyone. It will be a time of conflict and what many will see as the collapse of moral systems. The primacy of the continuous accumulation of capital creates inequalities and consequently tensions, dissatisfaction, distrust, the disintegration of communities... But the world of 2050 will be what we make today« (Wallerstein, 1999: p. 32).

The current situation demands from us an active and communal attitude towards the world, based on mutual assistance, solidarity and friendship, rather than retreating into silent privacy. Above all, we must not despair of the possibility of a moral stance and the

creation of such social conditions that will be based on respect and preservation of the dignity of every person.

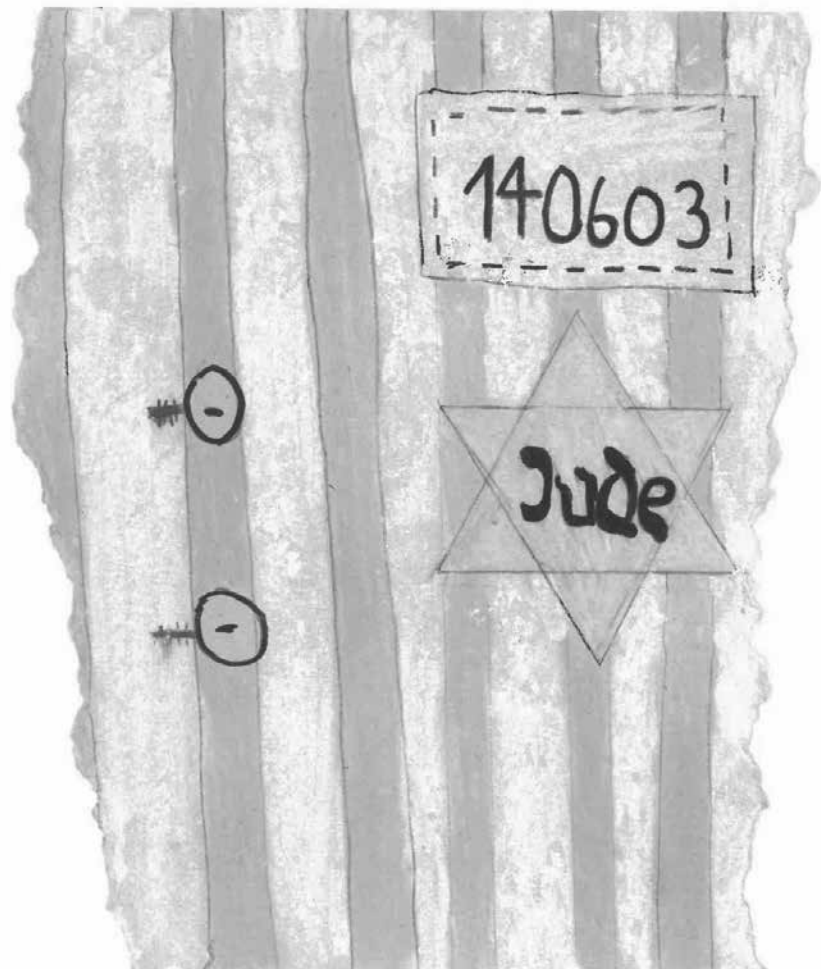
Sources:

Nastran Ule, Mirjana (2009). *Socialna psihologija. Analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Založba FDV

Wallerstein, Immanuel (1999). *Utopijske ali izbira zgodovinskih možnosti 21.stoletja*. Ljubljana: Založba *cf.

Whitaker, Ashley (2019): »Existential Rage« V: V. Zeigler-Hill, T. Shackelford (ur.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Cham, Springer Int. Publ.: 1-4.

Wilkinson, Richard (2002). *Unhealthy Societies. The Afflictions of Inequality*. London: Routledge.

Jožica Hribar

Venčeslav Slavko Košir, zapornik številka 63742

Po nam znanih podatkih je Slavko Košir zadnji še živeči taboriščnik iz koncentracijskega taborišča Dachau. Je ljubljčan iz Rožne doline, kjer še vedno živi, drugo leto bo dopolnil sto let. Je človek z izjemnim spominom, odličen poznavalec razmer v Ljubljani, njene izgradnje in razvoja pred, med in po drugi svetovni vojni. V Dachau je preživel sedemnajst mesecev, tja se ni vrnil nikoli več. Kot pravi zato, ker ni mogel pozabiti tega, kar so nemški vojaki počeli z zaporniki, kako so se znašali nad njimi in kako strahotne kazni so namenili vsem, ki so skušali pobegniti. To je njegova zgodba.

Ljubljana pred in med vojno

Rodil sem se 26. decembra leta 1925 v vasi Drenovec pri Krškem, kot tretji otrok v družini s šestimi otroki. Danes sta živa še ena sestra in en brat. Mama je bila domačinka iz Drenovca, očeta pa je spoznala, ko je kot branjevec po vaseh kupoval sadje in zelenjavo in oboje prodajal v Ljubljani. Oče je bil doma z Viča v Ljubljani, tam je imel njegov oče, torej moj ded svojo obrt, bil je zidar. Ko sem bil sredi drugega razreda, smo se preselili v Ljubljano, v Ro-

žno dolino. Kraj je bil redko naseljen, med domačini so prevladovali delavci, ženske so bile v glavnem zaposlene v Tobačni tovarni, imeli smo celo nogometni klub. Na začetku okupacije so tudi Rožno dolino zasedli Italijani, ki so kmalu uvedli policijsko uro. Potem so začeli sistematično preiskovati hiše, odnašali so vse, kar bi lahko komu pomagalo pri begu: kolesa, smuči, radijske aparate. V naselju so se kmalu pojavili domači ovaduhi in med ljudi se je naselilo nelagodje in nezaupanje, saj nismo vedeli, kdo je na kateri strani in kdo te zasleduje. V sosednji hiši so stanovali okupatorjevi agentje, ki so zasledovali predvsem mlade ljudi. Ob hišnih preiskavah so bili vedno zraven tudi domačini, saj okupatorji niso imeli pojma, kdo je kdo in na katero stran se je postavil. Že leta 1941 so po eni taki hišni preiskavi oba moja starejša brata in očeta odpeljali v znamenito Belgijsko kasarno, kjer so jih sicer kmalu izpustili, zato sta se brata tudi odločila za odhod v partizane. Očeta pa so med vojno še večkrat zaprli.

Oba starejša brata sta hodila na obrtno šolo, sam sem bil vajenec za vodovodnega inštalaterja. Najstarejši brat Lojze je hodil na ekonomsko-trgovsko šolo in je v partizane odšel maja leta 1942, ravno na dan, ko je šla k birmi mlajša sestra, nikomur doma ni nič povedal, kar izginil je. Za njim pa tudi brat Cene, ta je bil tedaj že vajenec in je hodil na mehanično šolo. Doma se nismo posebej čudili, bila je pač vojna, mladi so odhajali in tako je bilo tudi pri nas. Oba brata sta odšla v Dolomitski odred, ki je tedaj deloval tukaj v bližini. Kasneje je bil Cene v 14.

diviziji, padel je kot komandir prve čete v Šercerjevi brigadi. Alojz je bil borec Tomšičeve brigade, tudi on se iz partizanov ni vrnil. Ko sta brata izginila, so Italijani zaprli sestro Rozalijo, ki je imela tedaj le 13 let. Zaprli so jo z izgovorom, da naj bi od kurirja sprejela pošto zase in za sosedo, ki je imela sina v partizanih. Ta sosedo je delala v Tobačni tovarni in se je nekoč v pogovoru menda zagovorila in tako so zaprli mojo sestro. Ko je šla mama v mesto vprašati, kje je mladoletna hči, so zaprli še njo in jo odpeljali v koncentracijsko taborišče Gonars, sestro pa so spustili domov. Mama se je že pred kapitulacijo Italije vrnila domov, ker sta se zanjo preko domačega župnika zavzeli očetovi sestri. Ko sta teti župnika prosili zame, naj me ne pošljejo v taborišče, pa ni hotel pomagati.

Mene ni nikoli vleklo v partizane, saj nisem maral orožja, smo ga pa veliko našli skritega po hišah, v katerih smo med vojno opravljali različna dela, popravila in napeljave. Večino orožja smo posredovali naprej partizanom.

Aretacija in taborišče

Življenje je postajalo vse bolj naporeno, nikoli nisi vedel, kdo te kje zasleduje in konec leta 1943 sem se tudi sam odločil, da grem v partizane. Posebej po kapitulaciji Italije se je domobranska policija zelo okrepila. V soboto, 10. januarja 1944 sem šel v center mesta, da bi našel zvezo za odhod v partizane. Na Tromostovju pa me je prestregla domobranska policija in odpeljali so me na Prešernovo. V zaporu so nas natrpali v sobe, med nami pa so bili tudi njihovi ovaduhi, zato se nismo

mogli med seboj nič pogovarjati. Zasliševali so nas ponoči, nam grozili z Urhom, tedaj smo že vedeli, da je tam mučilnica in da jih streljajo, mene so zasliševali zaradi bratov, pa tudi zaradi očeta.

Po tednu dni so nas prestavili v Šentpetrsko kasarno, tam nas je stražil en domačin, sami znanci so bili med temi domobranci. Potem so nas prestavili na Povšetovo. 10. februarja 1944 pa so nas v Šentvidu strpali na živinske vagona in poseben transport je krenil v Dachau. Seveda nismo vedeli, kam gremo. Pot je bila dolga, naporna, bilo je mrzlo, tako smo bili natlačeni, da niti leči ni bilo mogoče. Ob prihodu v taborišče je bil že mrak, bilo je mrzlo in sneg, postavili so nas v vrsto, v daljavi smo videli zapornike v črtastih oblekah, mislili smo, da imajo na sebi pižame. Povsod okoli so bili stražarji. Poslali so nas v kopalnico, kjer je na tleh stala voda in so jo spustili tudi na nas, čeprav smo bili še v oblekah. Potem smo se morali sleči do golega, obleko so nam vzeli. Sledil je popis, pogledali so nam zobovje in nas ostrigli in spet v kopalnico, kjer so izmenjaje na nas spuščali toplo in mrzlo vodo. Dobili smo obleko, tiste črtaste cunje in lesene cokle, to smo imeli potem vse do konca vojne.

Prišel sem v barako številka 17, ki je imela dva vhoda, vmes so bila stranišča in umivalnica in nek prostor, kjer naj bi bila jedilnica in nato pogradi. V baraki smo bili različne starosti in pomešane narodnosti: Francozi, Poljaki, Rus, Jugoslovani. Ob popisu smo dobili številke, moja je bila 63742, moral sem se jo naučiti na pamet v nemščini, saj so nas klicali samo po številkah. Kar naprej so bili apeli, ko smo se zbrali na apel placu in smo morali stati mirno, mimo pa so hodili kapoti, nekateri so bili zelo hudobni. Mnogi so bili v bistvu kriminalci, saj je bilo taborišče ob svoji ustanovitvi

namenjeno kriminalcem, in kasneje političnim zapornikom. V barakah je bilo prepovedano piti vodo, hrana ni bila podobna ničemur, dobili smo nekakšno čorbo iz kotla, iz katerega je smrdelo, v njem se je kuhala žilnata koleraba.

Jaz sem imel po svoje srečo, saj sem se kmalu znašel v bloku 23, ki je bil napol invalidski. Ko sem plezal na pograd, sem se neke noči hudo udaril v piščal, rana se je zagnojila in se mi zastrupila in že zelo bolnega so me pripeljali do zdravnika. Rešil me je zdravnik, Slovenec, nekaj časa sem bil v bolnišnici zaradi hude zastrupitve. Zaradi posledic zastrupitve sem še oglušel, tokrat me je rešil bolničar, ki je bil sicer duhovnik, skrnil me je na vrh barake, kamor Nemci niso hodili, tam sem si grel razbolela ušesa. Kmalu pa so me prestavili v 27., invalidski blok, kjer so bili sami stari in bolni ljudje, prepričan sem bil, da je z menoj konec, ker sem bil tako slab.

V delovno taborišče

Ko se je moja noga že kar dobro zacelila, so nas poslali v podružnično taborišče KL Natzweiler Struthof v Franciji. To je bil čisto na novo ustanovljen lager, kakšnih 600 ljudi je bilo tukaj. Znašel sem se v 15. enoti, v njej smo bili v glavnem Slovenci, kopali smo jarke, saj naj bi v vas napeljali vodovod. Delo je bilo izredno naporno, saj je bil pod plastjo zemlje sam kamen, zato skoraj nismo napredovali. Z menoj je bil tudi Anton Bizjak s Ptuja, ki je znal nemško in ko sem mu povedal, da sem varilec, so me prestavili v vas, v montažno delavnico k nekemu Poljaku, saj so potrebovali izučene delavce. V resnici nisem bil varilec, bil sem vodovodar, ker pa med vojno v Ljubljani ni bilo varilcev, električnih strojev pa tedaj še ni bilo, sem na lastno iniciativo ob nedeljah naredil varilski tečaj, torej sem imel nekaj malega znanja. S tem Poljakom sva se lepo razumela, veliko me je nau-

čil, nato pa sem jaz učil civiliste, ki so prihajali delati iz vasi. Učil sem jih variti, med drugim sem iz pločevine izdeloval uporabne stvari, recimo vedra za krompir, kar je bilo za ljudi v vasi zelo dobrodošlo, saj je vsega primanjkovalo. V zahvalo so mi prinašali hrano. Bil sem mlad in nenehno lačen.

Pot domov

Potem pa je prišel 16. april 1945, ko je prišel ukaz, da gremo nazaj v Dachau, saj se je že bližala fronta. Tega seveda nismo vedeli, smo pa čutili, da se nekaj dogaja. Hodili smo peš, z nami so hodili tudi Nemci, ki so se umikali. Jugoslovani smo se takoj organizirali, neke smo dobili cizo, nanjo so Nemci naložili svoje premoženje, to smo porivali, so nam precej zaupali. Pot je bila naporna in dolga, bili smo izčrpani, kdor je omagal, so ga kar tam ustrelili. Ves čas smo čutili, da je za nami fronta, ko smo prišli v Avstrijo, so morali vojaki na fronto, nas pa so kar pustili tam. 28. Jugoslovanov nas je bilo v skupini, z nami je bil Maks Šorn, ki je znal nemško in nekako je vzpostavil red med nami.

Ko smo prišli v Avstrijo, so nas ljudje gledali kot garjave pse, vedeli smo, da ima vsak Nемец pravico ubiti taboriščnika, zato je bilo zelo pomembno, da smo imeli red in smo bili organizirani in smo ščitili drug drugega. Kaos na poti je bil popoln, povsod je bilo veliko odvrženega orožja, ki so ga za seboj pustili bežeči Nemci, našli smo tudi obleko, tam sem našel čevlje in po dolgem času sezul cokle. V žaklje smo nadevali krompir, ki smo ga našli, pa moko, da smo nekako preživeli. Ko smo v Avstriji povedali, da hočemo v Jugoslavijo, so nam govorili, naj ne hodimo, ker nas bodo doma pobili.

Zato smo se odločili, da gremo z vlakom v Švico, pred mejo pa smo se premislili in krenili v Italijo, to

je bilo bliže domovini. Na avstrijsko-italijanski meji pa smo srečali Američane, ki so čuvali nemške ujetnike in so nas lepo sprejeli, dobili smo hrano. Tudi sporazumevali smo se lažje, vedno se je med nami našel kakšen Slovenec, ki je znal tuj jezik. Ameriški vojaki so nas vabili, naj gremo v Ameriko, ampak večina nas je želela domov.

Ko smo si malo opomogli, smo se peš napotili dalje, pri Gardskem jezeru pa nas je prestregel Rdeči križ in tako smo prišli do Padove, kjer so nas namestili pri nunah in po dveh letih sem končno spet spal v postelji, pregledal pa nas je tudi zdravnik. Italijani so tedaj že organizirali Rdeči križ, dobili smo hrano, prevoza proti domu pa ni bilo nobenega, saj je bilo vse uničeno. Angleži so nas prisilili, da smo šli v njihovo vojaško šolo, hoteli so nas obdržati, mi pa smo želeli domov. 13. maja 1945 nas je vseh 28, ki smo se ves čas držali skupaj, prišlo v Udine, An-

gleži so nam uredili stik s partizani in večina nas je vstopila v Beneški bataljon, nekateri so odšli proti Trstu, najstarejši pa so odšli naravnost domov. Tako smo vstopili v partizane, rekli so nam »kebrski partizani«, majski hrošči, to je bilo ime za tiste fante, ki so se partizanom pridružili leta 1945, čeprav ne po svoji odločitvi. V tem bataljonu sem ostal vse do konca vojne, potem pa so nas preprosto preusmerili med vojake, saj so bile takrat povojne napetosti med Jugoslavijo in Italijo, zato so nas potrebovali v vojski in nismo imeli izbire. V vojski sem tako ostal vse do leta 1947, ko je bila prva demobilizacija. A doma sem bil le kratek čas, saj so se začele napetosti med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo in poklicali so me na orožne vaje v Vojvodino. Tam sem v Temerinu preživel kar 65 dni.«

Po vojni

Slavko Košir se je nato končno vrnil nazaj v Ljubljano in najprej naredil

izpit za pomočnika in nato za mojstra, saj je vojna prekinila njegovo vajeniško dobo. Dela je bilo takrat dovolj, poleg pridnih in spretnih rok so zelo potrebovali tudi ljudi z znanjem. Dolga leta je delal v Kartonažni tovarni, tam je spoznal tudi svojo ženo. Leta 1956 se je odločil za samostojno obrtniško pot, ki pa tudi ni bila povsem gladka. Ker ni hotel vstopiti v partijo, je bil kot obrtnik precej omejen pri delu za državna podjetja, a ker je bil v svojem poklicu zelo cenjen, v mestu so ga poznali in potrebovali dobre inštalaterje in montažerje, je imel kmalu dovolj dela. Delal je inštalacije in montaže po vseh tedanjih velikih podjetjih kot so bili Zavarovalnica Triglav, Litostroj, Inštitut Jožef Stefan, Lek, kasarna na Roški... Leta 1988 se je upokojil, njegovo delo pa je nadaljeval sin. Pred leti mu je umrla žena, živi s sinom in snaho, je ponosen dedek dvema vnukinjama in pradedek.

Zapisal: mag. Damir Cavnik

Intervju: Emilijan Cavnik: Žive naj vsi narodi!

Gospod Emilijan Cavnik, med drugo svetovno vojno ste preživelih krutost dveh nacističnih taborišč. Kako to, da ste se kot mlad človek znašli v koncentracijskem taborišču?

Med drugo svetovno vojno ni bilo potrebno veliko, da so te odpeljali v taborišče. Nemci so se na Štajerskem in tudi drugod po Sloveniji odločili, da bodo Slovence ponemčili ali pa iztrebili, zlasti tiste, ki niso pristali na vse, kar je z nami počela nacistična nemška država. Prepovedali so slovenske šole, zaprli so nam knjižnice, iz meseca v mesec so se praznile kmetije po vaseh, izginjale so cele družine ... Veliko članov moje širše družine in ostalih sokrajanov so Nemci pred njihovim lastnim domom umorili ali pa odpeljali v koncentracijska taborišča, od koder se večinoma niso vrnili. Še danes ne vemo povsem zakaj. Odpeljali so jih na zaslišanje, od tam pa v smrt. Včasih je bilo dovolj, da so nemški

vojaki prisluhnili kakšnim govoricam, in je bilo z družino konec. Zaradi terorja, ki so ga nacisti začeli zganjat, smo podpirali partizane in mnogi fantje, dekleta, ženske in moški smo tako odšli k partizanom, pri katerih smo se upirali nacističnemu okupatorju. Po težkih borbah v partizanskem jurišnem bataljonu in prenašanju ranjencev po hribih in dolinah so nas Nemci nekega dne obkolili, zajeli in odpeljali v taborišče Dachau, kjer so nas v brutalnih nečloveških razmerah gonili z garaškim delom v smrt.

Ali lahko na kratko opišete, kakšno je bilo življenje v koncentracijskem taborišču Dachau?

Še preden so mene in moje zajete soborce iz XIV. divizije pripeljali v Dachau, so nas med zasliševanjem mučili z mrzlo vodo in pretepanjem. Prebrali so nam že smrtno obsodbo, a so v tistem trenutku

prejeli ukaz, da je treba vse ujetnike pripeljati v Dachau, ker so nujno potrebovali nove delavce. V taborišču so nas nato povsem razčlovečili. To ni bil zapor, to je bila grozljivka. Resnična grozljivka. Slekli so nas do gola sredi najhujšega mraza, ko je bilo minus dvajset stopinj, in nam dali tanka oblačila in cokle ter nas garali dan za dnevom. Hrana je bila tako slaba in tako malo je bilo, da si hitro hiral in zbolel, sploh glede na to, da smo morali ves dan trdo delati. Odstranjevati ruševine in neaktivirane bombe, kidati sneg z letališča, nositi drva in podobno. Lačni, slabo oblečeni, poleg tega pa smo bili velikokrat pretepeni. Včasih nas je tepel SS, drugič so nas topli kar »kapovci« sojetniki. Ni se zgodilo redko, da so se zapornikimed seboj potolkli za dodaten kos kruha ali pa se je kakšnemu taboriščniku dobesedno zmešalo od peklenjskih trenutkov in je postal v hudi stiski nasilen in nevaren do sojetnikov. Ker sem bil takrat star šele dobrih šestnajst let, brez zaščite in nasvetov nekaterih človeških in prijaznih sojetnikov zagotovo ne bi preživel. Nikoli ne bom pozabil na mladega ruskega sojetnika, ki mi je prve dneve pomagal preživeti. Enako velja kasneje za francoske, italijanske in slovenske taboriščnike. Rešili so mi življenje, in to večkrat. V pravem trenutku so se potrudili zame, nesebično, človeško. Brez njih me danes ne bi bilo.

Omenjate, da niste bili samo v Dachau, ampak so vas odpeljali tudi v še eno taborišče.

Res je, naj se sliši še tako čudno, ampak marsikatera manjša tabori-

šča so bila še hujša kot Dachau. In tudi v mojem primeru je bilo tako. Bil sem premeščen v majhno koncentracijsko taborišče Schörzingen sredi gozda blizu Francije, v katerem smo delali v kamnolomu, na koncu povsem izčrpani, shirani – in to goli in bos. Lačni smo bili tako hudo, da smo jedli travo s koreninami vred, če smo le prišli do nje. Nacisti so se dobesedno izživljali nad nami, saj so nam zadajali nepredstavljivo trpljenje. Nekatere sojetnike so do smrti zgrizli psi, druge so obesili, spet tretjim so glavo odsekali z giljotino ali pa so jih obesili na križ sredi taborišča. Tam sem na lastne oči videl, kako so v smrt odvedli celo kolono Židov. Žive so jih brutalno zmetali v globoke vodnjake, kjer so ob padcu umrli ali se zadušili med trupli.

Grozljivo. Kako ste preživeli? Ali so vas od tam osvobodili zavezniki?

Od tam še ne. Nacisti so ugotovili, da bo vojne kmalu konec. Mi, ki smo bili še živi, sicer komaj, smo morali v živinske vagone in nazaj v Dachau, da bi lahko Nemci požgali dokumentacijo in taborišče ter tako zakrili sledi svojih gro-

zodejstev. A jim ni povsem uspelo, ker so jih prehiteli in zasačili zavezniki. Kljub požigu so se po vojni čudežno ohranili dokumenti, kartoteke in transportne listine, ki moje bivanje v tem grozljivem taborišču popisujejo in potrjujejo. Mladim ljudem je danes težko verjeti, da je kaj takšnega, takšno zverinsko nasilje, sploh mogoče, a ohranili so se dokumenti in trupla, ki moje pričevanje potrjujejo. V tistem zelo majhnem taborišču, kjer so bile samo štiri barake, so v kratkem času pobili in do smrti zgarali več kot 500 ljudi, tudi okoli dvajset Slovencev. Tam je od hude izčrpanosti pred mojimi lastnimi očmi umrl tudi moj prijatelj Florjan, s katerim sva se skupaj borila v partizanih.

Torej so vas pripeljali nazaj v Dachau in ste tam doživeli osvoboditev.

Mnogi so na transportu nazaj v Dachau umrli že v našem vagonu, drugi so umrli na pogradih, ko so nas zaklenili v barako. Takrat sem tudi sam padel v komo in sem se iz nezavesti prebudil šele kasneje po osvoboditvi, ko so me zdravili Američani v šotorih. Američani

so se zame neverjetno potrudili. Rekli so, da je čudež, da sem preživel in okreval, saj sem bil kot okostnjak. Skoraj tri mesece so potrebovali, da so me spravili nazaj na noge. Takoj, ko sem lahko hodil, sem želel nazaj domov, čeprav so mi Američani to močno odsvetovali in mi predlagali, naj grem raje v ZDA, kjer naj bi imelboljše življenje. Evropa je bila takrat namreč v popolnem razsulu. A odločil sem se, da grem nazaj domov v Slovenijo. Boril sem se za domovino in nisem je želel izdati ali zapustiti. Slovenija, Šaleška dolina je bila vedno moj dom. Svetinja.

Zakaj ste šele po skoraj osemdesetih letih odločili, da boste javno spregovorili o svoji težki preizkušnji?

Vsi ali pa vsaj velika večina, ki smo preživeli grozote nacističnih taborišč, smo želeli čim prej nazaj domov v domovino in obenem smo želeli svojo grozljivo preizkušnjo tudi čim prej pozabiti. Poskušali smo misliti na kaj drugega. Želeli smo končno živeti v miru, ljubiti, delati in tako pozabiti na nekaj, kar se še posebej mladim ljudem nikoli ne bi smelo zgoditi. Življenje je bilo treba vzeti v svoje roke in imeti upanje, morali smo imeti vizijo in začeli smo delati za lepšo prihodnost. Mnogi smo uteho pred spomini našli v delu, tudi v delovnih udarniških urah pri obnovi domovine, v družini, v čemer koli, samo da nismo mislili na umoresorodnikov in na nasilje, ki so nam ga zadali okupatorji. A ne glede na to se še vedno po osemdesetih letih zbujam zaradi težkih spominov iz taborišča. Tega človek ne more pozabiti. Poleg tega so po vojni potekali tudi po mojem mnenju zelo krivični dachauski procesi, ki so mnoge, ki so preživeli taborišče, ponovno spravili v druge vrste taborišče ali zapor. Prav zaradi tega nas je bilo strah, da bi se oglašali in bi opozarjali na grozote, ki so se nam zgodile, saj

Emilijan Cavnik na komemoraciji osvoboditve taborišča Dachau, 2023.

bi se lahko hitro znašli na kakšnih nesmiselnih procesih.

To je bilo v letih po vojni, kako pa je bilo s tem kasneje?

Dolgo se o tem ni govorilo, vsaj ne da bi jaz vedel. Šele v sedemdesetih, še bolj pa osemdesetih letih se je začelo o tem bolj sproščeno govoriti in pisati in takrat sem se začel udeleževati srečanj nekdanjih taboriščnikov doma in delegacij v tujini, kjer smo skupaj polagali vence nesrečnim rojakom in prijateljem. Spominjam se naših zelo ganljivih srečanj v Dobrni. A proti koncu devetdesetih sem nekako izgubil stik z nekdanjimi taboriščniki, saj so mnogi že umrli ali pa so bili preslabega zdravja. Nato pa se je društvo, ki je združevalo taboriščnike, preselilo iz Celja v Ljubljano in od takrat naprej mi je zaradi težav z zdravjem postalo preveč oddaljeno. Zdelo se mi je tudi, da je takrat zanimanje za drugo svetovno vojno in za nas, žive priče holokavsta, upadlo. V družbi je nastopila drugačna realnost. Še vedno pa sem se udeleževal spominskih obeležij na žrtve taborišč v Ljubelju in v domačih krajih, kolikor mi je zdravje dopuščalo.

*Pa vendar ste nedavno o svoji izkušnji zapisali v prispevku *Moja dachauska pot*, v katerem ste opisali doživetja od ujetništva do krutosti v koncentracijskem taborišču Dachau. Kaj vas je spodbudilo, da ste javnosti le predalitežko zgodbo iz taborišča?*

Res je. Leta 2022, ko smo se z družino udeležili proslave ob dnevu zmage v Topolšici, me je prišel pozdravit predsednik države, spoštovani gospod Borut Pahor. Spoštljivo so me pozdravili tudi župan občine Velenje, Peter Dermol, in mnogi drugi, tudi novinarji. Ob vsem tem sem resnično

začutil, da partizanski borci nismo pozabljeni in da je prav, da o svojih izkušnjah le spregovorim za mlajše generacije. Željo po tem, da bi dachausko izkušnjo zapisal, je prijazno izrazila tudi predsednica društva Skupnost Dachau, ga. Vesna Dobre, in to me je prepričalo, da sem zgodbo izpovedal vnuku, ki je moje pričevanje tudi temeljito zapisal. Na koncu je bil prispevek skupaj z dokazno taboriščno dokumentacijo objavljen v zborniku Šaleški razgledi z naslovom *Moja dachauska pot*. Zgodba je tudi vsem dostopna na spletu in je namenjena predvsem mladim, da si bodo lahko predstavljali, kakšno mladost so morali preživljati njihovi vrstniki med vojno, in da se bodo zamislili in zavedali, da sta med ljudmi potrebna solidarnost in spoštovanje, da lahko uživamo mir med narodi, ki ga imamo vse prevečkrat za samoumevna.

V kratkem obeležujemo dan spomina na žrtve holokavsta. Ali bi ob

tem dnevu spomina želeli prenesti kakšno sporočilo za mlajše generacije?

Zmaga nad nacizmom, ki smo jo izbojevali v drugi svetovni vojni, je tudi zmaga za napredek človeštva in za to, da se je nova Evropa zgradila na povsem novih, boljših temeljih. Čeprav danes živimo v velikem blagostanju, o katerem smo mi lahko resnično samo sanjali, ni prav, da bi pozabili na žrtve, ki so to našo lepšo sedanost omogočile, in žrtve koncentracijskih taborišč to brez dvoma so. Brez njih nas ne bi bilo. Moramo ohraniti in se vedno truditi za spoštljiv spomin nanje. Pomorjenih je bilo milijone in milijone nedolžnih žrtev – žensk, moških in tudi otrok. Zakaj? Za prazno, zavržno in nesmiselno idejo o večvrednosti nekega »naroda« in ničvrednosti vseh ostalih. Želim si, da bi še posebej mladi ljudje več brali o tem in da bi vedno imeli pred očmi Prešernove besede: Žive naj vsi narodi!

Zapisal: mag. Damir Cavnik

Emilijan Cavnik: Let all nations live!

Mr. Cavnik, you are 96 years old, you survived the cruelty of two German concentration camps during the Second World War and 80 years ago, you were liberated from the Dachau concentration camp. How did you end up in a concentration camp as such a young man in the first place?

During the war, it didn't take much to end up in a concentration camp. In Styria, where I came from and elsewhere in Slovenia, the German regime decided to germanize or exterminate the Slovene population. They banned Slovenian schools, closed our libraries and churches. And soon whole families started to disappear... Many members of my family and other fellow villagers were murdered by the German soldiers in front of their own homes or taken to concentration camps from where most

of them did not return. To this day we still do not know exactly why. Many were taken for interrogation and from there to their deaths. Sometimes it was enough for the German soldiers to listen to a rumour and that was the end of a family. Because of the terror that the Nazis started to unleash, we supported the rebel partisans, and many boys, girls, women and men joined the partisans to resist the Nazi occupier. So did I when I turned 16. After hard fighting in the partisan assault battalion and carrying wounded partisans over hills and valleys, the Germans surrounded us one night, captured us and took us to the Dachau camp, where we were driven to our deaths by brutal inhumane conditions.

Can you briefly describe your experience of the Dachau concentration camp?

Before I was brought to Dachau camp with my captured comrades from the XIV Division, we were tortured during interrogation with ice cold water and beatings. We had already been read the death sentence, but at that moment German soldiers received the order that all the prisoners had to be brought to Dachau because they urgently needed new workers. In my eyes Dachau camp was not a prison. To me, as a teenager back then, it was a real horror... They stripped us naked in the middle of the bitterest cold, when it was minus 20 degrees Celsius, and they gave us thin clothes and uncomfortable wooden shoes and pushed us to work in harsh winter conditions. We were removing debris and unexploded bombs, shovelling snow from airfields, carrying firewood and so on. But the food was insufficient and poor, mostly clear vegetable soups and very little bread for whole day so you got frail and sick very quickly. So we were kept hungry, poorly dressed and were often beaten. Sometimes we were beaten by the SS, other times we were beaten by our capos. It was also not a rare sight to see inmates fight each other for a piece of bread, or for an inmate to literally go mad from the hellish moments and become violent and dangerous to other inmates in the barrack. Those were shot by the guards.

As a teenager I certainly would not have survived without the protection and advice of kind fellow inmates. I will never forget the young Soviet peer who helped me to survive the first days. The same applied later to the French, Italian and Slovenian camp inmates.

They saved my life, and they saved me numerous times. They made an effort for me at the right moment, selflessly, humanly. Without them, I would not be here today.

But you were not only in Dachau, you were taken to another concentration camp as well?

Strange as it may sound, many smaller sub camps were even worse than Dachau. I was transferred by train to a small camp called Lager Schörzingen, in the middle of a forest near France, where we worked in a quarry, and ended up completely exhausted. In the last weeks of war we even had to work naked and barefoot. We were so hungry that we ate grass and its roots if we could get our hands on it... The Nazis were literally inflicting us unimaginable suffering by their violence and sadism. Some of our fellow prisoners were bit by dogs until they died, some were hanged, others had their heads cut off with the guillotine which stood in the middle of the camp or were hung to die on a wooden cross. There I saw with my own eyes how a whole group of Jews, men and women, young and old, were led to their deaths. They were brutally thrown alive into deep holes, where they died when they fell or suffocated among the corpses....

Sounds terrifying. How did you survive? Were you liberated from there by the Allies?

Not yet. The Nazis realised that the war would soon be over, and so we were naked and barefoot loaded back on the train wagons and sent back to Dachau so that they could burn the documentation and cover up the traces of their atrocities. But they did not quite succeed, because they were overtaken and caught by the Allies. Despite that, miraculously, camp documents and transport

papers were preserved even after the war which record and confirm my stay in that horrible camp. It is difficult for young people today to believe that such a thing, such bestial violence, is even possible, but documents and corpses have been preserved which confirmed my testimony. In that very small camp, where there were only four small barracks, more than 500 people, including about 20 Slovenians, were murdered and starved to death in a very short time. My friend Florjan, with whom I had fought together in the partisans, also died there of severe malnutrition, in front of my own very eyes...

So you were brought back to Dachau and you were liberated there?

Many died in our carriage on the transport back to Dachau, others died on the bunk beds when we were locked in the barracks of Dachau. I fell into a coma at that time and only came out of unconsciousness a month later after liberation, when I was treated by the Americans in the tents. They said it was a miracle that I survived and recovered, because I was like a skeleton. It took them almost three months to get me back on my feet and as soon as I could walk I wanted to go back home, even though the Americans strongly advised against it and suggested that I should go to the USA instead, where I would have a better life. Europe was in a state of complete disarray at that time... But I decided to go back home to Slovenia. As a young partisan I was fighting for my homeland and I did not want to betray it or leave it.

Why did you decide to speak publicly about your terrible experience only after almost 80 years?

All of us, or at least the vast majority of us, who survived the horrors of the Nazi camps, wanted to

return to our homeland as soon as possible, and at the same time we wanted to forget our terrible experience. We tried to think of something else... We wanted to finally live in peace, to love, to work and thus forget something that should never have happened to young people. We needed to take life into our own hands, and we needed to have hope, a vision and to start working for a better future. Many of us found solace from our brutal memories in hard work, even in the hours spent working as volunteers to rebuild our homeland, or in our families, in just anything, just so long as we did not think about the massacres of our relatives and the violence inflicted on us by the Nazi occupiers. But, in spite of this, I still wake up in the middle of the night, eighty years later, with difficult memories of the camp... One cannot forget this. Besides, after the war, there were also the so called Dachau trials in Yugoslavia, which sent many of the survivors to another kind of camp or prison due to false allegations of collaborating with the Nazis. That is why back then we were afraid to speak out and draw attention to the horrors that had happened to us.

So that was in the years after the war, but what about afterwards?

We did not talk about the camps for a long time, at least not that I knew of. It was only in the 1970s, and even more so in the 1980s, that it started to be more freely spoken and written about it, and that was when I started to attend meetings of former inmates at home and delegations abroad, where we laid wreaths together for our unfortunate compatriots and friends. I remember our very moving meetings in Dobrna. But towards the end of the 1990s, I somehow lost contact with former camp inma-

tes, many of whom had already died or were in poor health. It also seemed to me that interest in the Second World War and in us, the living witnesses of the holocaust, had waned by then. There was a different reality in society. However, I still attended the memorials to the victims of the camps in my home land as much as my health allowed me.

Yet, you recently wrote about your experience in My Dachau Journey, where you described your experiences of the brutality of the Dachau concentration camp. What motivated you to finally share your difficult story from the camp with the public after all?

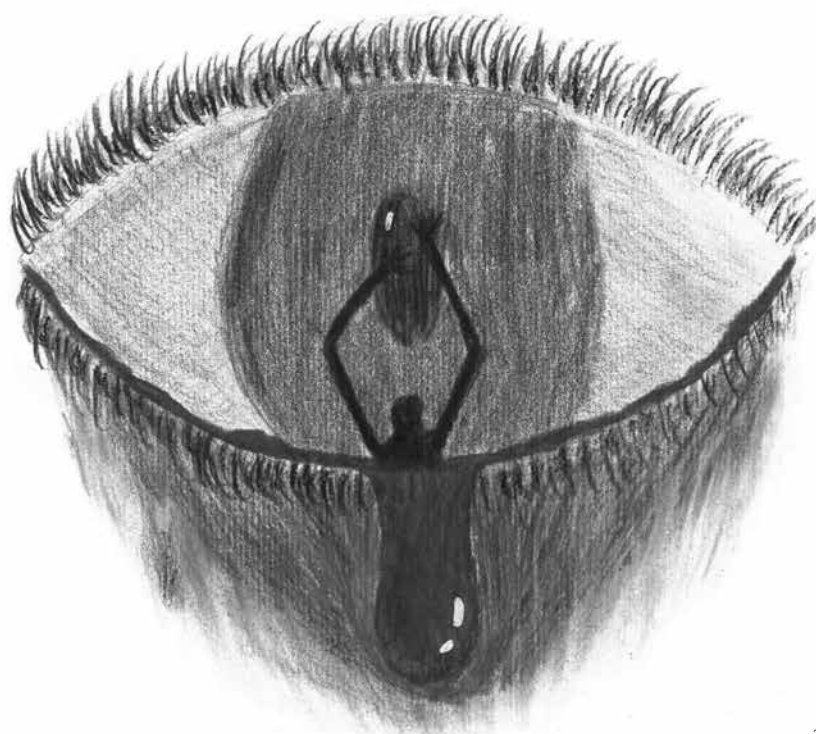
It is true that in 2022, when my family and I attended the Victory Day celebrations in Topolšica, the President of the Slovenia the Honourable Mr. Borut Pahor, came to greet me. I was also greeted by many others, including journalists.

In the face of all this, I truly felt that the partisan fighters and concentration camp survivors have not been forgotten and that it is the just thing that I do speak about my experiences for the younger generations. The desire to write down my Dachau experience was kindly expressed also by the president of Slovenian Dachau internees Association, Ms. Vesna Dobre, and this convinced me to tell my story to my grandson Damir, who also wrote down my testimony. In the end, the article was published in the history almanach Šaleški razgledi under the title "Moja Dachauska pot" - »My Dachau Path«, together with the supporting camp documentation. The story is also available for free online for all to read, and is intended especially for the young, so that they can grasp what youth was like during the war, and so that they can reflect and realise that solidarity and respect are needed among people more than anything, so that we can enjoy the

peace between peoples that we all too often take for granted...

Is there a message you would like to convey to younger generations for this occasion?

The victory over Nazism our generation achieved is also a victory for the progress of humanity and for the new Europe which was built on a completely new and better foundations. Even though today we live in a great prosperity that we could only dream of, it is not right to forget the sacrifices that made this better present possible, especially the victims of the concentration camps. Without them, we would not exist. We must preserve and always strive for a respectful remembrance of the victims. I wish that more people especially the young would visit memorial sites of concentration camps and keep poet's words in their hearts: "Žive naj vsi narodi! - Let all nations live!"

Tara Trobec

TABORIŠČE SMRTI

Novinarji celega sveta
pomankljivo pišejo
o resničnosti trpljenja –
to doživi le tisti, ki
mu ni mar lastnega življenja
in se nikoli ne preda.

To moraš doživeti
med trpečimi in med žrtvami,
ki se preštevajo dan za dnem,
koliko jih je med mrtvimi
ostalo od včeraj.

Vsa trupla mrličev so izsušena,
vsi imajo odprte oči,
na ustnicah, ki prosijo kruha,
je ostala le kri pretekle noči.

Tu je truplo otroka, ki izteguje ročice,
da bi našlo mamo, ki je ni več.
Gorijo v peči trupla trpečih,
pepel se sesiplje še vedno goreč.

Jame, peči, plinske celice, vešala,
strelišče, inkvizicija;
koliko upepeljenih? Včeraj 120,
predvčerajšnjim 92, danes jih čaka 80 –
taka je dachavska definicija.

V šestih dneh februarja 1945 je v peči zgorelo 1.300 trupel. Začelo se je muditi, takrat so te nemške zveri zmetale še preostala trupla v jame, v vsako cca 500 do 600 mrličev. Še žive so nagnali v hrib in jih spotoma streljali, da bi s tem dokazali premoč nad nedolžnimi ljudmi.

Dora Hrvatič, 15. 12. 2024

IZPOVED NEKDANJEGA TABORIŠČNIKA

(neznani avtor)

Pekel je bil ...

Sestradani, preganjani
trpeli tam smo mraz, krivice.

Človeški sužnji, brez imen,
številke same, brez pravice.

Prišel je konec ...

Prestali smo vse muke taborišča.

Za nami zlo je, trupla in grobovi.

Nas čakajo le zrušeni domovi?

Utrujeni se vračamo ...

Domov pod rodni krov,
na zemljo našo ...

Domov med svoje ...

Domov ... DOMOV.

Spoznal sem brata

Nad taboriščem Dachau je lebdel grozeč oblak,
vonj po sežganem mesu vdiral je v barake,
na stražnem stolpu pihal je v piščal SS-vojak
in s puško meril na človeške okostnjake.

Pred barakami so ležali kupi mrtvih siromakov,
izbuljenih oči brez solz, ki tožijo iz odprtih lobanje,
o hrepenenju po svobodi, o krutosti nacističnih vojakov,
ki jim storjen zločin je bil pogoj v napredovanje.

Imela z bratom sva številki šestih mest,
njegova je bila na hitro prepoznavna,
razporejen sem bil v rajon močvirskih cest,
brat kot žival za medicinske preizkuse Dr. Brauna.

Minevali so dnevi, tedni, dolgi meseci brezupa,
prezebli, lačni smo vlačili težki valjar po cestišču,
nešteto krat sem si želel popiti čašo strupa,
saj bil sem le številka in ne človek v taborišču.

Na roki so mi pili kri z malarijo okuženi komarji,
s podhlajanjem telesa sem prestajal nepopisno bolečino,
na kraju so me dali mojega življenja gospodarji
v »Sonderkommando«, posebno krematorijsko skupino.

V izmenah noč in dan sem polnil krematorijevo žrelo,
umazana, goreča trupla so zlovešče prasketala,
iz dimnikov peči je kot vulkan rdeče zažarelo,
pepel kosti, človeškega mesa mi polnil je srce, dihala.

Teško, le včasih sem spoznal umrle sotrpine,
SS-ovske zveri so jih spreminjale v nakaze,
od bičanja številne, črvov polne gnojne brazgotine
so jim zmaličile nekdanj ponosne, dostojanstvene obraze.

Nekoč, kot da bi slutil, sem obrnil truplo mrtvega trpina,
na njega presušeni roki sem zagledal bratovo številko,
kakor da sanjam me obšla je mrzlo-topla bolečina,
tresoč sem ga objel, pobožal nežno, nežno kakor cvetočo bilko.

Pred krematorijevo odprtino je spokojno ležal mrtvi brat,
bil je le kup štrlečih udov in napetega trebuha,
a vem, pred smrtjo so razpokana odprta usta zadnjikrat
v življenju prosila: »Kruha, ...kruha,...kruha«.

V obupnem joku sem potisnil brata med plamene
v trenutku se je spremenil v oblak pepela,
bil bi srečnejši, da je brat potisnil v ogenj mene...
Oprosti mi, odpusti dragi brat, to kruta vojna je hotela.

Tone Šepec

I recognized my brother

Above the Dachau camp there loomed a frightening heavy cloud,
the smell of burning flesh invaded wooden barracks,
an SS soldier in the tower whistled over crowds
and aimed a gun at people – skeletal and barren.

In front of shoddy barracks piles of slaughtered victims lay
with open eyes protruding, begging, from the skulls without a tear to shed,
they spoke of longing to be free, they spoke of cruelty the Nazis had displayed,
a promotion in exchange for every murdered head.

Me and my brother both had numerals assigned,
six figures, with no effort quickly memorized,
while to a district, paving roads, I was consigned,
my brother was in Braun's experiments dehumanized.

While days had passed, and hopeless weeks, and endless months,
we starved and shivered, dragging heavy rollers over roads,
I countlessly imagined drinking poison, once
I realized I'm just a number here – no soul, just bones.

Malaria-infested bugs were drinking blood from tired hands
and hypothermia had caused me pain I can't express,
the masters of my life revealed to me they changed their plans
and put me in »Sonderkommando« - handling people, burned to death.

Through day and night shifts I had filled the greedy crematorium,
the dirty, burning bodies crackled ominously in the fire,
the ash of bones and human meat had filled my lungs, sensorium,
oven chimneys like volcanos burned in red, smoke curling higher.

Victims couldn't be distinguished one man from another,
the SS beasts had mutilated, turned them into freaks,
with rotten flogging wounds and full of worms, their faces were all smothered,
they once were proud and dignified, and smiles filled their rounded cheeks.

Then I, one day, as if I knew already, turned a body on its side
and on its skinny arm I saw my lifeless brother's tattooed number,
as if a nightmare came to life, I felt a pain in me reside,
trembling as I held him gently, as if not to wake him from his slumber.

In front of Nazi ovens' opening there lay my dear, beloved brother,
a simple heap of bulging limbs, a tightened stomach, dead,
I know before he passed, there was but one thing he could utter,
he begged them simply for some: »Bread... bread... bread...«

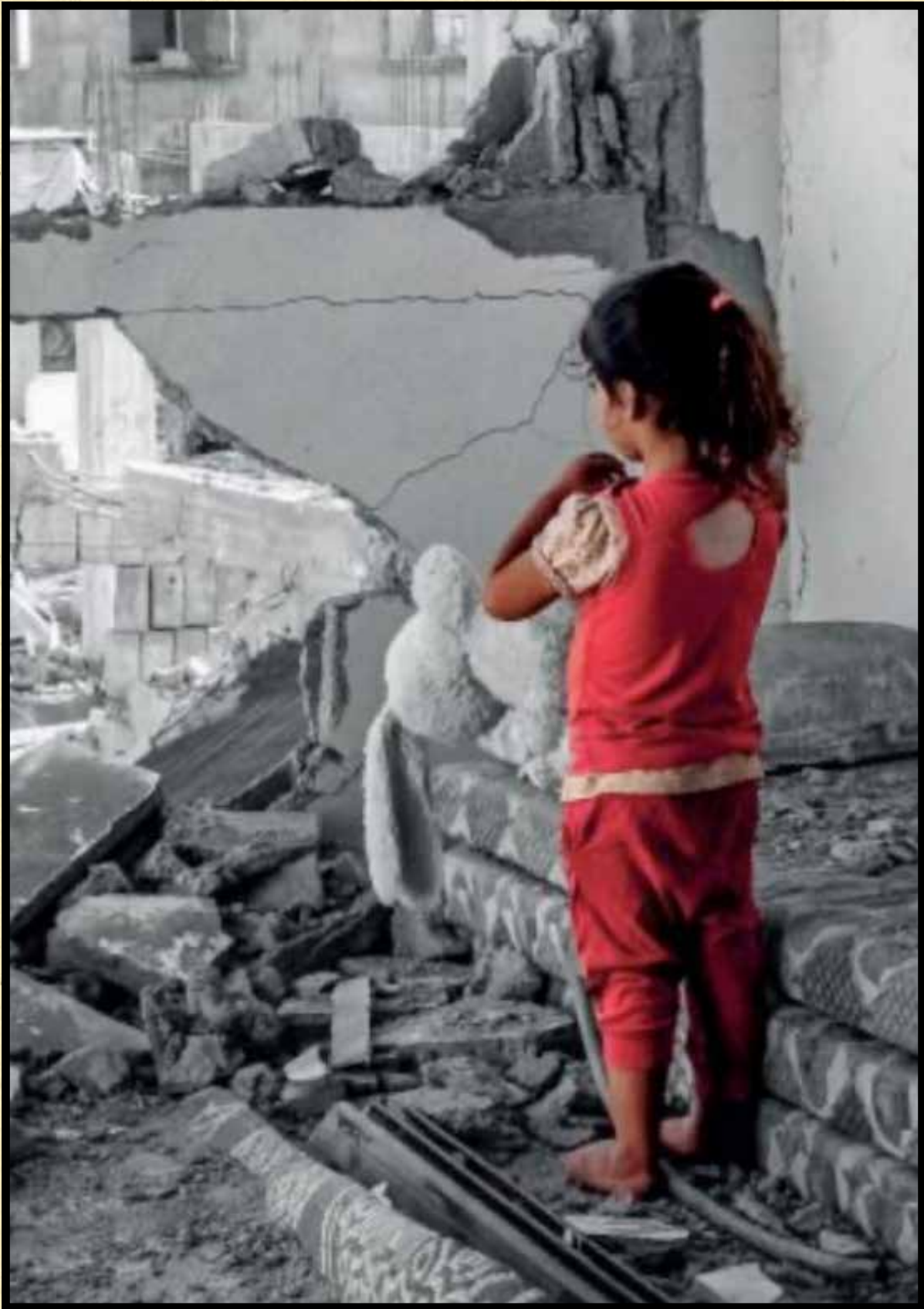
Through desperate cries I pushed my brother to the scorching flames,
he turned to ash the moment I released him from my hands,
I wish that I had died instead, to never feel this pain...
Forgive me, please, forgive me, brother, these are war's demands.

Tone Šepec

Pesem je napisana v spomin bratoma Gustlnu in Ludviku Demšar iz Rakeka.

This poem is written in loving memory of Tone's brothers Gustln and Ludvik Demšar from Rakek.

Smrt človeške empatije je eden najzgodnejših
in najbolj zgovornih znakov kulture, ki bo padla v barbarstvo.

The death of human empathy is one of the
earliest of a culture about
to fall into barbarism.